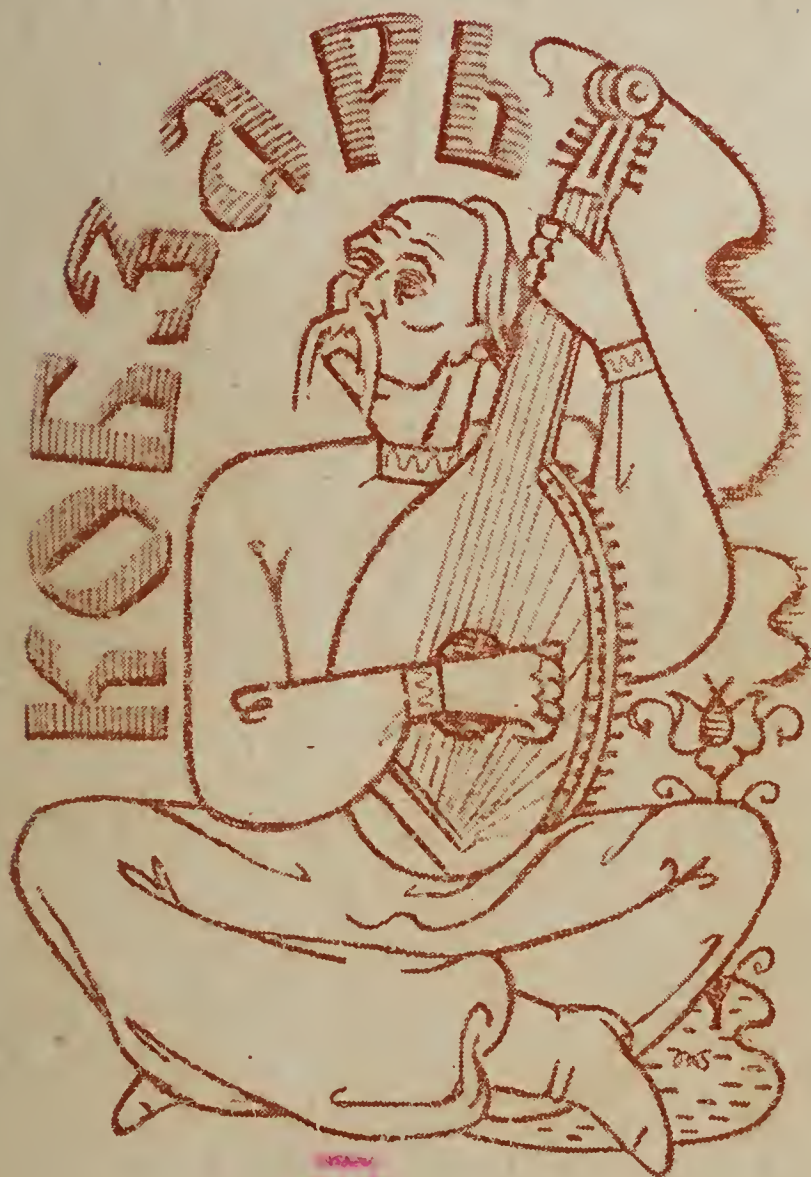

Т.ШЕВЧЕНКО

IV

EX
LIBRIS

ІВАНА
ЛУЧКОВА

A red curved line underlines the name, starting from the left side of the 'ЛУЧКОВА' and arching upwards to the right side of the 'ІВАНА'.

Т. Г. ШЕВЧЕНКО

КОБЗАРЬ

Повне видання

ТОМ IV

ПЕРЕДРУК З

UKRAÏNIAN PUBL.
WINNIPEG MAN.

СОТНИК.

I.

У Оглаві... Чи по знаку
Кому сей Оглав білохатий?
Троха лиш!

Треба розказати,
Щоб в жалю не зробить сміху.

Од Бориспóля недалеко,—
А буде так як Бориспóль,
І досі ще стоїть любенько
Рядок на вигоні тополь;
Неначе з Оглава дівчата
Ватагу вийшли виглядати,
Та й стали.

Буде вже давно:
Оттут, бувало із-за тину
Вилась квасоля по тичині;
І з оболонками вікно
В садочок літом одчинялось,
І хата, бачите, була
За тином, сотникова хата.
А сотник був собі багатий,
То в його, знаєте, росло
На божій харчі, за дитину,
Чиєсь байстря.

А може й так
Узяв собі старий козак
Чию сирітку за дитину,
Та й доглядає в затишкѹ,
Як квіточку, чужу дочку.
А сина (сотник був жонатий,

Та жінка вмерла)—сина дав
 У бурсу в Київ обучати.
 А сам Настасю піджидав,
 Таки годованку, щоб з нею
 Собі зробитися ріднею:
 Не сина з нею поєднать,
 А забандюрилось старому
 Самому в дурнях побувать.
 А щоб не знать було нікому,
 То ще й не радився ні з ким,
 А тільки сам собі гадає.
 А жіпочкі—лихий їх знає!
 Уже сміялися над ним.
 Вони цю страву носом чують...

II.

Сидить сотник на причілку
 Та думку гадає;
 А Настуся по садочку
 Пташкою літає;
 То посидить коло його,
 Руку поцілує,
 То усами страшенними
 Сивими пустує,—
 Ну, звичайне, як дитина,
 Пестує старого.
 А старому не до того!
 Іншого якогось,
 Гріховного пестування
 Старе тіло просить.
 І пальцями старий сотник
 Настусині коси,
 Мов дві гадини великі,
 До купи сплітає,

То розплете, то крут шнур
 Тричі обмотає.
 А вона, моя голубка,
 Нічого не знає,
 Мов кошеня на прилічку,
 З таким котом грає.

Сотник.

Та одчепись, божевільна!
 Дивись лишень: гості,
 Мов русалка, розтріпала.
 А чому ти й доси
 Ніколи не вплетеш кісники
 Отті, що татка привезла?

Настя.

Як-би пустили на музики,
 То я-б кісники заплела,
 Наділа-б жовті черевики,
 Червону-б юпку одягла,
 Заквітчала-б барвінком коси...

Сотник.

Стривай, стривай, простоводоса!
 Дурненька: де-б же ти взяла
 Того барвінку завітчатись?

Настя.

А коло тину... Там такий
 Поріс зелений, та хрещатий,
 Та синій—синій-голубий,
 Зацвів...

Сотник.

Не будеш дівувати!

Настя.

А що-ж, умру хіба?

Сотник.

Ба ні!

А снилось в-осени мені,—
Тоді як щепи ми щепили,—
Як приймуться... мені приснилось...
Як приймуться, то в-осени
Ти вийдеш заміж.

Настя.

Схаменись!

І щепи ваші поламаю!

Сотник.

І як барвінок зацвіте...

Настя.

То я й барвінок позриваю!

Сотник.

А од весілля не втечеш!

Настя.

Ба ні, втечу, та ще й заплачу. (Плаче.)

Сотник.

Дурна ти, Насте, як я бачу:
І посміяться не даси!
Хиба не бачиш, я жартую.
Піди лиш, скрипку принеси,
Та з нею гарно потанцюєш,
А я заграю.

Настя.

Добре, тату!

(І веселенька—шасть у хату!)

Сотник.

Ні, трохи треба подождать!
Воно-б то так, та от-що, брате:

Літа не ждуть, літа летять;
А думка проклята марою
До серця так і приросла.
— А ти вже й скрипку принесла?!
Яку-ж ми вчистимо з тобою?

Настя.

Е, ні, стривайте! Цур не грать!
А то не буду й танцювать.
Поки барвінку не нарву,
Та не уквітчаюсь. Я зараз!
(Іде недалечко, рве барвінок, квітчається і співає. Сотник
налагоджує скрипку.)

Сотник.

Отже одна вже й увірвалась.
Стривай, і другу увірву!

Настя.

(Вертається завітчана, співаючи:)

Як-би мені крила; крила
Соколинії,
Полетіла-б я за милим,
За дружиною;
Полетіла-б у діброву,
У зелений гай,—
Полетіла-б, чорноброва,
За тихий Дунай!

III.

(Тим часом, як вона співає, у садочок входить молодий хлопець
в солом'яному брилі, в короткому синьому жупанку, в зеленіх
шараварах, з торбиною за плечима і з нагаєм.)

Петро.

З тим днем, що сьогодні,
Боже помагай!

Настя.

Тату! тату! Петро, Петро
Із Київа прийшов!

Сотник.

А, видом-видати, слихом-слихати! Чи по волі, чи по неволі?

Петро.

130 По волі, тату, та ще й богословом.

Сотник.

Ов!

Настя.

Богословом! Аж страшно!

Сотник.

Дурна, чого ти боїшся (Підходить до сина, хрестить його і цілує.) Боже тебе благослови, моя дитино! Настусю! Поведи його в покої, та нагодуй, бо він ще може й не обідав.

Петро.

Та таки й так. (Іде в стіглицю з Настусею.)

Сотник (сам).

І дарував же мені Бог
Таке дитя, такого сина!
І богослов уже... причина,
Причина мудра. (Задумується.)

Чого,

Чого я думаю? У попи!
А як не схоче, то на Січ—
А там не згине вражий хлопець.
Іти лиш в хату.

От ще річ:

Заставить треба богослова,
Щоб дома байдиків не бив,

Щоб він гуляючи навчив
Настусю заповідь, щоб знову
Не довелось дяка наймать,
Як для покойної.

А знаю,—
Без цього вже не повинчас
Отець Хома... Піти сказать,
А то забуду. (Іде в хату.)

IV.

Жить би, жить, хвалити Бога,
Кохатися в дітях,—
Так же ні: самому треба
Себе одурити,
Оженитися старому
На такій дитині!

Схаменися, не женися:

І вона затине,
І сам сивим посмішищем
Будеш в своїй хаті!
Будеш сам отте весілля
По-вік проклинати!
Будеш плакать, і нікому
Ті сльози старечі
Буде втерти!

Не женися,—
І гич не до речи!
Дивися: рай кругом тебе
І діти, як квіти.
За-що ж ти їх, молоденьких,
Хочеш погубити?

Ні, старий мій чепуриться,
Аж бридко дивиться,

А Настуся з богословом
Заповіди вчитьсся.
Он дивіться: у садочок
Вийшли погуляти,—
У-двох собі похожають,
Мов ті голубята.
А старого нема дома,
То їм своя воля
Награтися.

Дивітеся:
Там коло тополі
Стали собі, та й дивляться
Одно на другόго.
Оттак ангели святії
Дивляться на Бога,
Як вони одно на друге.
І Петрусь питає:

Петро.
Чом же ти отсе, Настусю,
Справді, не читаєш?

Настя.
195 А хіба я школяр, чи що? Не хочу, та й годі!

Петро.
Хоч одну невеличку заповідь сььогодні вивчи, хоч п'яту!

Настя.
І п'ятої, і шостої,—ніякої не хочу!

Петро.
То піп і не вінчатиме ніколи, як не вмітимеш.

Настя.
Байдуже, нехай собі не вінчає.

Петро.
200 А зо мною?

Настя.

І з тобою нехай собі... Е, ні! Нехай повинчав!

Петро.

Та читай же! А то...

Настя.

А то що ти зробиш?

Петро.

Поцілую, ось побачиш!

Настя.

205 Хоч як хочеш цілуй собі, а я таки не читатиму!

Петро (цілує її і примовляє):

Отсе тобі раз, отсе тобі два...

(А сотник виглядає з-за тину і входить в хату, не давши знаку.)

Настя (пручається).

Годі.. бо вже, годі! Незабаром батько прийде,—
треба справді читать.

Петро.

А, тепер і читать!

Сотник (виходить з хати).

Діти! Годі вже вам учитись! Чи не час обідать?

(Петро і Настя мовчки ідуть у хату.)

Сотник (сам).

Навчилась, нічого сказать!

Отсе дитина! Ні, Настусю!

Я коло тебе захожуся

Тепер, лебедонько, не так!

Поки сто раз не поцілує,

Й читать не хоче.

А бурсак!...

Собачий сину, знаєш смак!

Ось я тебе попомуштрую—
Не так, як в бурсі!

Помелом!

Щоб духу в хаті не було.
Великий світ наш,—не загинеш.
Дивися, пся його личина,
Отсе-то так, що богослов!...
У батька крaдe! Добре, свате!
Які-то стали люди злі!
А що то діється у хаті?
Там знбeу, знать, мої малі
Читають... Треба розігнати.

V.

Оттакі батьки на світі,—
На-що вони дітям?
На наругу перед Богом!
А шануйте, чтіте,
Поважайте його, діти!
Бо то батько сивий,
Батько мудрий.

Добре оттим

Сиротам щасливим,
Що не мають оттих-батьків,
То й не согрішають!

Настя (вибігає заплакана з хати).

Не дає і пообідать,
В Київ проганяє.
А, Боже мій милостивий!
Що мені робити?
Помандрую. (Дивиться в хату, заміра вся.)
Ух, який сердитий!
Та, не вдарить...

А я таки

У Київ з Петрусем
Помандрую, хоч що хочеш!
Я не побоюся,
Серед ночі помандрую!...
А відьма злякає?...
Ні, не зляка. (Загляда знову.)

Сердешніенький!

Книжечки складає
У торбину і бриль бере.
Прощай, моє любе,
Моє серце!...

У-вечері?

За царину? Буду,
Раньше буду! Ось на, лови!

(Кидає через тин цвіток.)

Чуєш? Дожидайся-ж! (Виходить сотник.)

Настя (співає).

»Не ходи, не нуди, не залпцяйся!—
Не сватай, не піду, не сподівайся!«

Сотник.

А їй байдуже, мов не знає!
Неначе та сорока скаче.
Настусю! Чом же ти не плачеш?
Адже-ж Петруся вже немає.

Настя.

Дивітеся, яка печаль!
То й плачте, коли жаль!

Сотник.

Мені байдуже.

Настя.

А мені
Ще байдужіше, він не мій.

А я вже, заповіді знаю
Усі до одної!

Сотник.

Усі?

Настя.

Нехай хоч зараз сповідає
Отець Хома ваш голосний.

Сотник.

А повінчаємось в неділю?

Настя.

А вже-ж! Так ми ще не говорили;
Як одговіємось—тоді.

Сотник (цілує її).

Моя голубко сизокрила,
Моя ти ягідко! (Танцює і приговорює.)

У горóх

В чотирьох

У-ночі ходила;

У-ночі,

Ходячі,

Намисто згубила.

Настя.

Та годі вам вже з тим намистом! Ішли-б швидче
до отця Хоми, та порадилися. От що!

Сотник.

Правда, правда, моя квіточко! Побіжу-ж я швиденько, а ти тут, моя любко, погуляй собі тихенько! Та завітчайся! Та не жди мене, бо бути має, що я остануся і на вечерню. (Цілує її і йде.)

Настя.

Добре, добре! Не ждатиму.
Не ждатиму, не ждатиму,

У свитину вдягатимусь,
У намисто уберуся,
Доганятиму Петруся.

Обнімемось, поцілуємось, поберемося за рученьки,
та й підем у-двох собі аж у Київ. Треба завітчатися,—
може, в останній раз! Бо він казав, що у Броварях і
повінчаємося.

(Квітчається і співає.)

»Ой піду я не берегом-лугом,
Зострінуся з несуженим другом.
Здоров, здоров, песужений друже!
Любилися ми з тобою дуже;
Любилися, та не побралися,
Тільки жалью серцю набралися.»

Отсе нагадала яку! Цур їй, яка погана! Побіжу
лиш швидче. Оставайтесь здорові, мої високії тополі
і хрещатий мій барвіночку! (Виходить.)

VI.

Іде до-дому у-ночи
Пяненький сотник, а йдучи
Собі веселий розмовляє:
— »Нехай і наших люди знають!
Нехай і сивий, і горбатий,
А ми... хе! хе! А ми-жонатий!
А ми...«

На-силу вліз у хату,
Та й ліг собі тихенько спати,
Щоб Настю, бачте, не збудить,
Та сорома не наробить.
Уже й »Достойно« оддзвонили,
Уже до-дому люди йдуть,
Не йде Настусенька, не чуть.
Насилу сотника збудили,

Та розказали: »так і так!«
 Церехрестився неборак;
 Коня найкращого сідлає
 І скаче в Київ.

В Броварях,
 Уже повінчана, гуляє
 Його Настуся молода.
 Вернувся сотник мій до-дому,
 Три дні, три ночі не вставав,
 Нікому й слова не сказав
 І не пожалувавсь нікому.

Турбується, заробляє
 А того не знає,
 Що на старість одуріє
 І все занехайть.
 Оттак тепер і з сотником,
 З дурним моїм, сталось:
 Розігнав дітий по світу,
 А добро осталось,—
 Немає з ким поділити.
 Довелось самому
 Розкидати, розточити,
 І добра нікому
 Не зробити ні на шеляг;
 І притчею стати
 Добрим людям, і охати
 У холодній хаті
 Під кожухом. І нікому
 Хату затопити
 І вимести; по смітнику
 Ходити, нудити,—
 Поки пугач над стріхою
 В вікно не завне,
 А наймичка холодного

Трупу не накрив
Кожушиною старою,
А ключ од комори
Із-за пояса украде

Оттакє-то горе
Із сотником отсе сталося!
Не минуло году,
Як Настусеньки не стало,
А вже на городі
Не осталоя нічого.
Свині та телята
Уже бродять. А барвінок,
Барвінок хрещатий,
Притоптаний, коло тину
Засихає, вяне.
А сам сотник у кожусі,
Одутлий, поганий,
Коло клуні похожає.
І стоги некриті,
І покої немазані,
І сволок немитий,
І челяді нема дома,
Й худоби немає...
А наймичка задріпана,
Та й та помикає
Старим паном.

Так і треба:

Не розганий діток,
Сивий дурню!
Не довго жив
На свій заробіток
П'яний сотник.

Ще минуло

Літо коло світа,
А в-осени на улиці

Сотника убито,
А може вмер неборака,
Од шинкарки йдучи,—
Байдужé кому пцтати!
Забрали й онучі
Добрі люди, а самого
Гарно поховали
У леваді, і хрестика
Над ним не вкопали.
Аж жаль його: був багатий,
І рідня і діти
Єсть у його, а нікому .
Хрест постановити!
Умер сотник, і покої
Згнили, повалялись;
Все пропало, погинуло.
Тільки і остались—
Що тополі на вигоні:
Стоять, мов дівчата
Вмишли з Оглава ватагу
З поля виглядати.

1849.
Кос-Арал.

Перводрук: Львівське видання 1867 р.,
т. II, стр. 168—183.

.....*.....

Як маю я журитися,
Докучати людям,
Піду собі світ-за-очі—
Що буде, те й буде!
Найду долю—одружўся,
Не найду—вгонлюся,
Та не продамся нікому,
В найми не наймуся.

Пішов же я світ-за-очі...
Доля заховалась,
А воленьку люди добрі
І не торгували,
А без торгу закинули
В далеку неволю,—
Щоб не росло таке зілля
На нашому полі...

З. І. 1849.
Кос-Арал.

Перводрук: Львівське видання 1867 р.,
т. I, стр. 243.

.....♦♦.....

За сонцем хмаронька пливе,
Червоні поли розстилає,
І сонце спатоньки зове
У синє море; покриває
Рожевою пеленою,
Мов мати дитину...
Очам любо...

Годиночку,
Малую годину
Ніби серце одпочине,
З Богом заговорить...
А туман, неначе ворог,
Закриває море
І хмароньку рожевую,
І тьму за собою
Розстилає туман сивий,
І тьмою німою
Оповне тобі душу,
Й не знаєш, де дітись.
І ждеш його, того світу,
Мов матері діти.

1849.
Кос-Арал.

Перводрук: Львівське видання 1867 р.,
т. II, стр. 243.

На-що мені женитися?

На-що мені братись?

Будуть з мене, молодого,

Козаки сміятись.

»Оженився«,—вони скажуть,—

»Голодний і голий;

Занапастив, нерозумний,

Молодую волю!»

Воно й правда... Що-ж діяти?

Навчіть мене, люде!

Іти, хиба до вас в найми?

Чи до-ладу буде?

Ні, не буду чужі воли

Пасти, заганяти;

Не буду я в чужій хаті

Тещу поважати;

А буду я красуватись

В синьому жупані,

На конику вороному

Перед козаками.

Найду собі чорнобривку

В степу при долині—

Високою могилоньку

На тій Україні.

На весілля товариство

Вийде погуляти,

Та винесе самопали,

Викотить гармати.

Як понесуть товариша

В нову світлицю,—

Загомонять самопали,

Гукнуть таківниці.

Як положать молодого
 В новій хаті спати,—
 Заголосить, як та мати,
 Голосна гармата:
 Гукатиме, кричатиме
 Не одну годину,
 І рознесе тую славу
 По всій Україні.

1849.
 Кос-Арал.

Перводрук: »Хата« 1860 р., стр. 79—80
 під заголовком: »Козацька доля«.

.....♦.....

УДОВИЦЯ.

Ой крикнули сірі гуси
 В яру на ставу;
 Стала на все село слава
 Про тую вдову.
 Не так слава, не так слава,
 Як той поговір,
 Що заїздив козак з Січи
 До вдови на двір.
 Вечеряли у світлиці,
 Мед-вино пили,
 І в кімнаті на кроваті
 Спочити лягли.

Не минула слава тая,
 Не марне пішла:
 Удовиця у мясниці
 Сина привелá.
 Вигодувала малого,
 До школи дала,

А із школи його взявши,
 Коня купила;
 А коня йому купивши,
 Сідельце сама
 Самим шовком вишивала,
 Злотом окула;
 Одягла його в червоний
 В жупан дорогий,
 Посадила на коника:
 »Гляньте, вороги!
 Подивітесь!«

Та й по
 Коня вдовж села,
 Та й привела до обозу,
 В військо оддала,
 А сама на прошу в Київ—
 В черниці пішла...

1849.
 Кос-Арал.

Перводрук; »Основа« 1861 р.
 кн. III, стр. 3.

.....♦♦.....

— Як-би тобі довелося
 В нас попанувати,
 То знав би ти, пане-брате,
 Як їх називати,
 Оттих твоїх безталанних
 Дівчаток накритих;
 А то верзеш бісі-зна-що,
 Та й думаєш: ми-то,
 Ми-то людям покажемо
 Отсих безталанних,
 Та навчимо шануватись

Паничів поганих!

Шкода й праці!

Поки села,

Поки пани в селах,

Будуть собі тинятися

Покритки веселі

По шинóчках з москалями,—

І не турбуйсь, брате!

Нехай буде так, як б́уде,

А ще одну нáте

Отсю одну непокритку!...

Слухайте-ж, панята!

Дівчата на луці греблі,

А парубки копичі клали,

Та, знай, на сонце позирали,

Та нісенітницю верзлі,—

Звичайне, хлопці!

А дівчата,

Мов ті сороки, цокотали,

Та до криниці учащали—

У яр погуляти.

Найкраща з всього села

Давненько вже у яр пішла,

Узявши глечик, та й немає;

А лановий і не шукає,

Мов і не бачить.

Не повий

Отсей лукавий лановий:

Стара собака, та ще й бита.

У балці стало щось кричать;

Побігли хлопці 'рятувать.

Аж там панич несамовітний,

Недоліток таке творить---

Сердешну дівчину мордує;

Сердешна дівчина кричить.
Прибігли хлопці; не рятують:
Боятся пана.

А оден,
Що наймолодший, озирнувшись,
Та вилами пана
І просадив, мов ту жабу.
Застогнав поганець,
Та й опрігся.

Порадилися,
Далі в гóрод знати.
Суд наїхав; подивилися,
Попилися завзято
Судовики.

Закували
Хлопця молодого,
Та в тюрму захвасували,
Та й більше нічого...

На верстовім шляху в полі
Корчма під вербою
Стоїть собі в холодочку;
А по-під корчмбю
Сидять в путах арестанти;
Трохи одпочити
Позволено бідолахам
Та води напиться.
Сидять собі, розмовляють,
А де-хто й куняє.
А з-за гори поїзжане
На шлях виїзжають,
Аж три тройки. І звичайне,
Коло корчми стали
Дати коням одпочити,
Та й дружккі пристали,
Співаючи.

Ото-ж стали;
Молодая встала,
Взяла квартиру оковити,
Та й почакувала
Сердешного невольника
І його сторожу...
Коли дивиться, погляне—
Боже, милий Боже!
Між невольниками в путах
Той самий єдиний
Ії местник безталанний,
Несе в Україні
Аж у Сибір ланцюг, пута...
А ти будеш тут
У роскоші, і не будеш
Ні знати, ні чути
Його плачу всенічного?

Не почакувала
Свого местника святого
І не привітала,—
Тільки глянула на його...
Та й більше нічого!...

По-переду поїзжане,
Рішили в дорогу,
А за ними й невольники
Побрязкали путом
По-над шляхом,—і нікого
Не видно, не чути
Коло хорчми...

Одна собі
Поки-що осталась
З шинкаркою.
Кругом неї
Димом розстигалась

В полі кúрява...
І смерклось.
(І вік не великий—
Не тільки день!)...

На хуторі

Танці та музики
Аж до півночи. Прид́ани
Постіль пішли слати
У ком'ру; а молода
Вийшла мовчки з хати,
Та й пропала.

Скрізь шукали,
До світу шукали,
Та не найшли...

Де-ж поділась?

— Де?

Помандрувала
За неводьником убогим
У Сибір... Та й годі!

1849.
Кос-Арал.

Перводрук: Львівське видання 1867 р.,
т. II, стр. 199—202..

.....

Зарослі шляхи терна́ми,
На тую Вкраїну—
Мабуть, я її на-віки,
На-віки покинув!
Мабуть, мені не вернутись
Ніколи до-дому;
Мабуть, мені доведеться
Читати самому
Отсі думи...

Боже милий,
Тяжко мені жити!

Маю серце широке,
Ні з ким поділити.
Не дав-еси мені долі,
Молодої долі,
Не давав-еси ніколи,
Ніколи, ніколи!
Не дав серця молодого
З тим серцем дівочим
Повднати.

Минулися,
Мої дні і ночі
Без радости, молодії,
Так собі минули
На чужині!
Не найшлося
З ким серцем ділитись,
А тепер не маю навіть
З ким поговорити.

Тяжко мені, Боже милий,
Носити самому
Отсі думи і не ділить
Ні з ким, і нікому
Не сказать святого слова,
І душу убогу
Не радовать, і не корить
Чоловіка злого,
І умерти...

О, Господи!
Дай мені хоч глянуть
На народ оттой убогий,
На тую Вкраїну,
Не дай мені згинуть
Оттут на чужині!

Зацвіла в долині
Червона калина,
Ніби засміялась
Дівчина-дитина.
Любо, любо стало,
Пташечка зраділа
І защебетала...
Почула дівчина,
І в білій свитині
З біленької хати
Вийшла погуляти
У гай на долину.

І вийшов до неї
З зеленого гаю
Козак молоденький:
Цілує, вітає,
За руки хватає.
І йдуть по долині
Тихою ходою
І йдучи співають,
Як діточок двоє;
Під тую калину
Прийшли, посідали,—
І поцілувались...

Якого-ж ми раю-
У Бога благаєм?
Рай у вічі лізе,
А ми в церкву лізем,
Заплющивши очі:
Такого не хочем!
Сказав би я правду,

Самому завадить,
Та що з неї буде?
А попам та людям
Однаково буде...

1849.
Кос-Арал.

Перводрук: «Основа» 1861 р.,
кн. I, стр. 5—6.

.....*.....

У нашім раї, на землі,
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим.
Буває иноді: дивлюся,
Дивуюсь дивом, і печаль
Охватить душу; стане жаль
Мені її, і зажурюся
І перед нею помолюся,
Мов перед образом святим
Тієї матері святої,
Що в мир наш Бога принесла.

Тепер їй, любо, любо жити:
Вона серед ночі встає,
І стереже добро своє,
І дожидає того світу,
Щоб знов на його надивитись,
Наговоритись.

»Це моє,
Моє!... «— І дивиться на його,
І молиться за його Богу,
І вийде з дому погулять,
Гордійше самої цариці,
Щоб людям, бачте, показать
Своє добро:

»А подивіться!

Мое найкраще над всіми!«
І ненароком инший гляне,—
Весела, рада, Боже мій!
Несе до-дому свого Йвана;
І їй здається—все село
Весь день дивилося на його,
Що тільки й дива там було,
А більше не було нічого...
Щасливая!...

Літа минають,
По-троху діти виростають,
І виросли, і розійшлись
На заробітки, в москалі.
А ти осталася, небого,
І не осталося нікого
З тобою дома.

Наготі

Старої нічим одягті
І витопить зімою хати;
А ти нездужаєш і встати,
Щоб хоч огонь той розвести,
В холодній молишся оселі
За їх, за діточок...

А ти,

Великомученице?

Села

Минаєш плачучи в-ночі,
І полем-стéпом ідучи,
Свогó ти сина закриваєш,
Бо й пташка иноді пізнає
І защебече: »Он байстря
Несе покритка на базар!«

Безталанная! Де ділась
Краса твоя тая,

Що всі люди дивувались?
 Пропала, немає!...
 Все дитиночка забрала
 І вигнала з хати;
 І вийшла ти за царину,
 З хреста ніби знята.
 Старці тебе цураються
 Неначе прокази,
 А воно таке маленьке,
 Воно ще й не лазить.
 І коли-то воно буде
 Гратись, і промовить
 Слово »мамо«,—великеє,
 Найкращеє слово!
 Ти зрадієш, і розкажеш
 Дитині правдиво
 Про панича лукавого,
 І будеш щаслива...
 Та недовго: бо не дійде
 До зросту дитина,
 Піде собі сліпця водить,
 А тебе покине
 Калікою на розпутті,
 Щоб собак дражнила,
 Та ще й вилає—за те, бач,
 Що на світ родила,
 І за те ще, що так тяжко
 Дитину любила...
 І любитимеш, небого,
 Поки не загинеш
 На морозі, межі псами,
 Де-небудь під тином!...

Оттим мені і жаль стане
 Матері небоги,
 Що вона його так любить,

Так гине за його,
За те чадо погане,—
Занапа́стить в світі
Найкраще добро своє,
Молодії літа.

А воно, буває, з його
Не вийде нічого,
Або вийде недолюдок,
Сатана безрога.

І ніколи із байстряти
Не матиме мати.
Собі доброї дитини,
Хоч вона й багата.

Добре оттим панам жити:
Нічого не знають!
І не знають, як ті діти
У їх виростають,
Бо матері там не мають,
А мамку наймають.

1849.
Кос-Арал.

Перводрук: «Основа» 1862 р.,
кн. VIII, стр. 1—3.

.....*.....

На великдень, на соломі
Проти сонця діти
Трались собі крашанками,
Та й стали хвалитись
Обновами.

Тому в святкам
З лиштвою пошили
Сорочечку, а тій стьожку,
Тій стрічку кунили;

Кому шапочку смушеву,
Чобітки шкапові;
Кому свитку...

Одна тільки

Сидить без обнови
Сиріточка, рученята
Сховавши в рукави.
— Мені мати купувала...
— Мені батько справив...
— А мені хрещена мати
Лиштву вишивала.
»А я в попа обідала!«
Сирітка сказала...

1849.

Кос-Арал.

Перводрук; »Основа« 1862 р.,
кн. II, стр. 1.

.....♦.....

Було роблю що, чи гуляю,
Чи Богу молюся,
Усе думаю про його
І чогось боюся.
Дурна була, молодая,
Я все виглядала,
Чи не шле за рушниками,—
І не сподівалась,
Що він мене, дурну, дурить.
А серце боліло,
Ніби знало, що так буде,
Сказати не вміло.
А як-би було сказало,
То я-б не любила
Може була-б до криниці
У гай не ходила.

А то в-ранці і в-вечері
 Ходила, гуляла,—
 Доходилась: осталася,
 На-віки осталась
 Дівувати.

Тяжко мені
 У матері в хаті
 Старітися, а свої
 Вже хати не мати.

А ще й доси, чи роблю що,
 Чи то так гуляю,
 Усе думаю про його;
 І сама не знаю,
 Чого думаю, чого я
 У той гай ходила,
 І за-що його так довго,
 Так тяжко любила.

1849.
 Кос-Арал.

Перводрук: Львівське видання 1867 і
 т. II, стр. 241.

.....✧.....

Буває, иноді старий
 Не знає сам, чого зрадіє,
 Неначе стане молодий
 І заспіває, як уміє.
 І стане ясно перед ним
 Надія ангелом святим,
 І зоря, молодість його,
 Вітає весело над ним!
 Що-ж се зробилося з старим?
 Чого зрадів отсе?

Того,
 Що, бачите, старий подумав

Добро якесь ксмує зробиць.
А що-ж, як зробиць?

Добре жить

Тому, чия душа і дума
Добро навчилася любити.
Нераз такому любо стане,
Нераз барвінком зацвіте.
Оттак, буває, в темну яму
Святеє сонечко загляне,
І в темній ямі, як на те,
Зелена травка поросте.

1849.

Перводрук: Львівське видання 1867 р.,
т. II, стр. 234.

.....♦♦.....

Хіба самому написати
Таки посланіє до себе,
Та все до-чиста розказати,
Усе, що треба, що й не треба!
А то не діждешся його,
Того писанія святого,
Святої правди ні од кого.
Та й ждуть не маю од кого,
Бо вже-б, здавалося, пора!

Либонь, уже десяте літо,
Як людям дав я »Кобзаря«,
А їм неначе рот зашито:
Ніхто й не гавкне, не лайне,
Неначе й не було мене!
Не похвали собі, громадо,
Без неї може обійдусь,

А ради жду собі, поради;
Та, мабуть, в яму перейду
Із москалів, а не діждусь...

Мені, було, аж серце мліло,
Мій Боже милий, як хотілось,
Щоб хто-небудь мені сказав
Хоч слово мудре, щоб я знав,
Для кого я пишú, для чого,
За-що я Україну люблю?
Чи варт вона огня святого?
Бо хоч зостаріюсь з за-того,
А ще не знаю, що роблю.
Пишú собі, щоб не міняти
Часа святого так-на-так,
Та вноді старий козак
Верзеться грішному—усатий,
З своєю волею мені
На чорнім вороні-коні.
А більш нічого я не знаю,
Хоч я за це і пропадаю
Тепер в далекій стороні...
Чи доля так отсе зробила?
Чи мати Богу не молилась,
Як понесла мене, що я,
Неначе люта змія,
Розтоптана, в степу здихав,
Захода сонця дожидає?
Оттак-то я тепер терплю,
Та смерть із степу виглядаю...
А за-що? Їй-Богу, не знаю!
А все таки її люблю,
Мою Україну широку,
Хоч я по їй і одинокий
(Бо, бачте, пари не найшов),
Аж до погибелі дійшов.

Нічого, друже! Не журися!
В дулевину себе закуй,
Гарненько Богу помолися,
А на громаду хоч наплюй—
Вона капуста головата!
А в-тім, як знаєш, пане-брате:
Не дурень—сам собі міркуй!

1849.
Кос-Арал.

Перводрук: Львівське видання 1867 р.,
т. II, стр. 257—258.

.....♦.....

Дурні та гордії ми люди
На всіх шляхах, по всій-усюди!
А хвалимось, що десь-то ми
І над землею, і водою,
І од палат та до тюрми
Усе царі... а над собою
Аж деспоти—такі царі,
І на престолі і в неволі.
І все-то те по добрій волі,
По волі розуму горить,
Як той маяк у синім морі,
Чи те... в житейськім.

Само так

У нас у костяній коморі
Горить розумний той маяк,
А ми оливи наливаєм,
Та байдужé собі співаєм
Чи то в годину, чи в напáсть.

Орли, орли ви сизокрилі,
Поки́ вам лихо не приснилось,
Хоч невеличке, хоч на час!

А там—під лавою в шиночку
Сховається у холодочку;
Огонь небесний той погас,
І в тую косяну комору
Полізли свині із-надвору,
Мов у калюжу, та й сопуть.

І добре роблять, що кують
На руки добрії кайдани,
Та чárки в руки не дають
Абó ножа, а то з-зарані
Гарненько з лиха-б напились,
А потім з жалю заридали
Та батька-матір прокляли
І тих, що до хреста держали.
А потім—ніж...

І потекла
Свиняча кров, як та смола,
З печінок ваших поросячих,
А потім...

1849 (?)

Перводрук: Автографи і нові твори Шевченка,
знайдені в архіві Департ. Пол. «Україна»,
т. III, стр. 11—12.

.....♦.....

І золотої й дорогої
Мені, щоб знали ви, не жаль
Моєї долі молодой.
А иноді така печаль
Оступить душу—аж заплачу!
А ще до-того, як побачу
Малого хлопчика в селі:
Мов одірвалось од гіллі,

Одно-однісеньке під тином
 Сидить собі в старій ряднині...
 Мені здається, що се я,
 Що це-ж та молодість моя.
 Мені здається, що ніколи
 Воно не бачитиме волі,
 Святої воленьки! Що так
 Даремне, марне пролетять
 Його найкращії літа;
 Що він не знатиме, де дітись
 На сім широкім вольнім світі,
 І піде в найми, і колись,
 Щоб він не плакав, не журился,
 Щоб він де-небудь прихилився,—
 То оддадуть у москалі...

1849.
 Кос-Арал.

Перводрук: Львівське видання 1867 р.,
 т. II, стр. 229.

.....♦.....

Ми в-купочці колись росли,
 Маленькими собі любились,
 А матері на нас дивились.
 І говорили, що колись
 Одружимо їх...
 Не вгадали!
 Старі зарання повмірали,
 А ми малими розійшлись,
 Та вже й не сходились ніколи.

Мене по волі і неволи
 Носило всюди; принесло
 На старість ледве і до-дому.

Веселеє колись село
Чомусь тепер мені старому
Здавалось темним і німим,
Таким, як я тепер, старим.
І бачиться, в селі убогим—
Мені так бачиться—нічого
Не виросло і не згнило,
Таке собі, як і було:
І яр, і поле, і тополі,
І над крикицею верба
Нагнулася, як та журба
В далекій, каторжній неволі;
Ставок, гребелька і вітрак
З-за гаю крилами махає;
І дуб зелений, мов козак
Із гаю вийшов та й гуляє
По-під горою; по горі
Садочок темний, а в садочку
Лежать собі у холодочку,
Мов у раю, мої старі.
Хрести дубові цохилились,
Слова дощем позаливались...
І не дощем, і не слова
Гладесенько Сатурн стирає!...
Нехай з святими спочивають
Мої старії!...

»Чи жива
Отта Оксаночка?« питаю
У брата тихо я.—

»Яка?«

»Отта маленька, кучерява,
Що з нами гралася колись...«
— »Чого-ж ти, брате, закуривсь?«
— »Я не журюсь...«—

»Помандрувала

Отта Оксаночка в похід

За москалями, та й пропала.
Вернулась, правда, через год,
Та що з того! З байстрам вернулась,
Острижена. Було, в-ночі
Сидить під тином, мов зозуля,
Та кукає, або кричить,
Або тихесенько співає,
Та ніби коси розплітає.
А потім знов кудись пішла;
Ніхто не знає, де поділась.
Занапастілась, одуріла...
А що за дівчина була!
Так-так що «раля! І не вбога,
Та талану Господь не дав...

— »А може й дав, та хтось украв
І одурив святого Бога...«

1849.
Кос-Арал.

Перводрук: Львівське видання 1867 р.,
т. II. стр. 239.

.....✧.....

Готово! Парус розпустили;
Посунули по синій хвилі
По-між кугою, в Сир-Дарю,
Байдару та баркас чималий.

Прощай, убогий Кос-Арале!
Нудьгу заклятую мою
Ти розважав таки два літа.
Спасибі, друже!

Похвались,

Що люди і тебе знайшли
І знали, що з тебе зробити.

Прощай же, друже!

Щі хвали,
А-ні ганьби я не сплітаю
Твоїй пустині; в иншій краю,
Не знаю, може й нагадаю
Нудьгу колишнюю колись...

1849 вересень.
Кос-Арал.

Перводрук: Львівське видання 1867 р.
т. II, стр. 239.

.....

Ми в-осени такі похожі
Хоч капельку на образ божий, -
Звичайне, що не всі, а так,
Хоч де-які...

Крутий байрак,
Неначе циган чорний, голій,
В діброві вбитий, або спить:
А по долині, по роздоллі
Із степу перекотилося
Ягняточком собі біжить,
Біжить до річки, ніби пити
А річечка його взяла
Та в Дніпр широкій понесла,
А Дніпр у море, на край світа.
Билину море покотило,
Та й кинуло на чужині.

І жаль тобі її стане,
Малої билини.

Підеш собі зажурившись.
Гасм по долині...

Гай шепоче, гнуться дози
В яру при дорозі,

Думи душу осідають,
І капають сльози.

І хочеться сповідатись,
Серце розповіти;
І хочеться—Боже милий,
Як хочеться жити!...
І любити Твою правду,
І весь світ обняти!...
Благо тобі, друже-брате,
Як є в тебе хата!

Благо тобі, як у хаті,
Є з ким розмовляти;
Хоч дитина маленькая—
І воно вгадає
Твої думи,—заговорить
Сам Бог розмовляє
Немовлящими устами.

А тобі, мій одинокий,
Мій друже єдиний,
Горе тобі на чужині
Та на самотині!
Хто з тобою заговорить,
Привітає, гляне?
Кругом тебе простяглася
Трупом бездиханним.
Помарнілая пустиня,
Кинута Богом...

Лічу в неволі дні і ночі—
І лік забуваю!
О, Господи! Як то тяжко
Тії дні минають!
А літа пливуть за ними,
Пливуть собі з-тиха,
Забірають за собою
І добро і лихо...
Забірають—не вертають
Ніколи, нічого...
І не благай, бо пропаде
Молитва за Богом.

Каламутними болотами
Між бурянами, за годáми
Три годи сумно протеклі;
Багато де-чого взяли
З моєї темної комори,
І в море нишком однесли;
І нишком проковтнуло море
Моє не злато-серебрó—
Мої літа, моє добро,
Мою нудьгу, мої печалі,
Тії незримії скрижálі,
Незримим писані пером...

І четвертий рік минає
Тихенько, поволі,—
І четверту починаю
Книжечку в неволі
Мережати.

Змережаю
Кровю та сльозами
Моє горе на чужині.
Бо горе словами
Не розкажеться нікому

Ніколи, ніколи,
Нідé на́ світі!

Нема́ слов

В далекій неволі!
Немає́ слов, немає́ слъоз,
Немає́ нічого;
Нема́ навіть кругом тебе
Великого Бога!
Нема́ на що подивитись,
З ким поговорити!
Жить не хочеться на світі,
А сам мусиш жити!

Мушу, мушу, а для чого?
Щоб не губить душу?...
Не варт вона того жалью!
Ось для чого мушу
Жить на світі, волочити
В неволі кайдани:
Може, ще я подивлюся
На мою Україну...
Може, ще я поділюся
Словами-сльозами
З дібровами зеленими,
З темними лугами;
Бо немає́ в мене роду
На всій Україні,
Та все-таки не ті люди,
Що на цій чужині.
Гуляв би я по-над Дніпрóm
По веселих селах,
Та співав би свої думи
Тихі, невеселі.
Дай дожити, подивитись,
О, Боже мій милий,
На лани тії зелені

І тії могили!
А не дасі, то донесі
На мою країну
Мої сльози; бо я, Боже,—
Я за неї гину!

Може, мені на чужині
Лежать легше буде,
Як иноді в Україні
Згадувати будуть!
Донеси-ж, мій Боже милий,
Або хоч надію
Пошли в душу!...

Бо нічого,
Нічого не вдію
Убогою головою,
Бо серце холодне,
Як подумаю, що може
Мене похоронять
На чужині, і ці думи
Зо мною сховають,
І мене на Україні
Ніхто не згадає!

А може тихо за літами,
Мої мережані сльозами
І долетять коли-небўдь
На Україну, і падуть,
Неначе роси над землею,
На щире серце молодее,
Сльозами тихо упадуть.
І покиває головою
І буде плакати зо мною,
І може, Господи, мене,
В своїй молитві помяне!

Нехай, як буде, так і буде:
Чи то плисті, чи то бресті!
Хоч доведеться розп'ястись,
А я таки мережать буду
Тихенько білії листи.

1850. Перводрук: «Основа» 1862 р., кн. III, стр. 2 (до слів:
Оренбург. Мос горе на чужині) цілість в пражськiм виданні II,
стр. 140—143.

.....♦♦♦.....

Ми заспівали, розійшлись
Без сліз і без розмови.
Чи зійдемося-ж знову,
Чи заспіваємо коли?
А може й то...
Та де? якими?
І заспіваємо яку?
Не тут, ні, певно, не такими,
І заспіваєм не так!
І тут невесело співали,
Бо й тут невесело було,
Та все-таки ялось жилось.
Принаймні в-купі сумували,
Згадавши той веселий край,
І Дніпр той дужий, крутогорний,
І молодес тес горе,
І молодий той грішнний рай.

1850.
Оренбург.

Перводрук: Львівське видання 1867 р.,
т. II, стр. 253.

.....♦♦♦.....

Не молилася за мене,
 Поклони не клала
 Моя мати; а так собі
 Мене повивала,
 Співаючи: »Нехай росте
 Та здоровий буде!«
 І виріс я, хвалить Бога,
 Та не виліз в люде.
 Лучше було не родити
 Абб утопити,
 Як мав би я у неволі
 Господа гнівити.

А я так мало, небагато
 Благав у Бога: тільки хату,
 Одну хатиночку в гаю,
 Та дві тополі коло неї,
 Та безталанну мою,
 Мою Оксаночку, щоб з нею
 У-двох дивитися з гори
 На Дніпр широкий, на ярі,
 Та на лани золотополі,
 Та на високії могили,—
 Дивитись, думати, гадать:
 Коли-то їх понасипали?
 Кого там люди поховали?
 І в-двох тихенько заспівать
 Ту думу сѹмную, днеда́вну,
 Про лицаря, того гетьма́на,
 Що на огні Ляхи спеклі.
 А потім би з гори зійшли,
 По-над Дніпром у темнім гаї
 Гуляли-б, доки не смеркає,
 Поки мир божий не засне,
 Поки з вечірньою зорьбою
 Не зійде місяць над горою

Туман на лан не прожене.
 Ми-б подивились, помолились,
 І розмовляючи пішли-б
 Вечеряти в свою хатину.

Давш ти, Господи єдиний,
 Сади панам в твоїм раю,
 Давш високії палати,
 Пани-ж неситії, пүзаті
 На рай твій, Господи, плюють,
 І нам дивитись не дають.
 З убогої малої хати.

Я тільки хаточки в тїм раю
 Благов, і досі ще благаю,
 Щоб хоч умерти на Дніпрі,
 Хоч на малесенькій горі.

1856.
 Оренбург.

Перводрук: »Хата«, Птрбг. 1860,
 стр. 83—84, п. з. »Хатина«.

.....♦♦♦.....

ПЕТРУСЬ.

(Поема.)

I.

Були на хуторі пані,
 І пан і пані небагаті.
 І дочечка у їх росла,
 Уже чимала піднялась;
 І генерал її засватав,—
 Бо страх хорошая була,

А генерал був страх багатий!
От і талан Господь послав
На вбогий хутір...

Ублагали

Царя небесного! Взялі,
І гарненько одягли,
Та у неділю й повінчали,
І генеральшою назвали,
І цугом в Київ повезлі.

Булó на хуторі погане
Мале байстря,—свиней паслó,
Петру́сем звалось; на придане
Воно за панною пішло
У генеральське село—
Свиней же пасти, безталанне.

За балом бал у генерала.
За генеральшою чимáла
Орда панів і паничів,
І генеральша у-ночі
Тихенько плакати собі стала.
— »Занапастіла мене мати!
Зов'яне марне у палатах
Краса і молодість моя!«
— »Ти, душко, плачеш?«

— »Хто се? я

Ні, я не плачу...«

— »Знаєш, Маню?

У городі тепер Армяне:
Купи собі, Машуню, шаль!«
— »Мені не треба тії шалі!«
— »Не завдавай же серцю жалю,—
Купи, голубко! Не печаль
Мого ти серця! А весною
В Париж поїдемо з тобою,

Або поїдемо в село,--
Як хочеш, серце!...»

Тихо-тихо

Зіма минала; кралось лихо,
Та в са́мім серці й улягло́сь
У ге́неральші молоді.
Поїхали в село весною;
В селі бенкети загу́лі,
А ге́неральша плаче-плаче,
А ге́нерал то́го не бачи́ть,--
А всі вже бачили в селі.

II.

З нудьги, із до́бору погуляти
Яко́сь задума́вшись пішла
Та аж за царину́ зайшла,
Та й бачи́ть, що пасе ягня́та
Мале хло́пяточко в стерні.
— »О горе, горенько мені!
Що я робитиму на світі?...
Се ти, Петру́сю?«—

»Аже-ж я.«

— »Ходім до мене! Будем жити,
Як там на хуторі колись
Жили́, жили́.«—

Та й похилилась;

Очей не зводячи, дивилась
На Петру́ся.

Одним-одна

І виростала, й ді́вувала,
І за старого ге́нерала
Занапасти́ли-прода́лі,

І в-купі гроші пропили...
І тяжко—тяжко заридала.

»Ходімо, серце, погулять!,
Ходім, Петрусю, в сад, в палати!»

— »А хто-ж тут буде доглядать?
Хто попасе, мої ягнята?»

— »Нехай, хто хоче!»

Їй повелá
Його в палати; а в палатах
Причепури́ла, одягла,
А потім в школу оддалá,—
І любо їй.

Нехай радіє,
Покі надію серце гріє,
Покі росте з то́го зерна
Або́ кукіль, або пшениця.
Бо ми не знаєм, що творі́ться
У Його там...

А Він хоч зна,
Та нам не скаже.

Як-би́ знала
Матуся горенько твоє,
Чи оддала-б за генерала
Дитя єдине своє?
Не оддала-б.

А в-тім --не знаю,
Бо всякі матері бувають!

Минають дні собі пово́лі;
Петрусь до школи та із школи
З книжками ходить та росте.
Сама аж ніби молодіє.

І генерал собі радіє,
Що діло, бачите, святе
У-двох таки вони зробили.

Петра на волю одпустили;
Зімою в Київ одвезли,
І там у школу оддали,
І там чимало поповчили.

Вернувся з Києва Петрусь
Уже Петром і паничем,
І кучері аж по плече,
І висипався чорний вус,
І ще...

Та се ще не втече,—
Роскажем инді колись
Про те, що снилося Петрові.
А генеральші чорнобровій
Що снилося, тепер отсе
Й розкажемо...

III.

Перед іконою Пречистої
Горить лампада у-ночі.
Поклони тяжкій бючи,
Ридала, билася,—нечистую,
Огненну сльозу лила.
Вона благала Пресвятую,
Щоб та її, щоб та спасла,
Щоб одурить їй не дала,
Прененорочная.

І все!

Молитва їй не допомогла:
Вона, сердешна, одуріла,
Вона, небога, полюбила

Свого Петруся.

Тяжко їй
 Душі негрішній, молодій,—
 Та що-ж робить?

Не стало сили,—
 Сердега разом одуріла.
 Та й як його одній, святії
 Прожити літа молодії?
 Вони ж не вернуться!...

Як хоч,
 А лихо, кажуть, перескоч,
 А то задавить.

Генеральша
 Не перескочила, бо їй
 Хотілось жити молодій!
 Хотілося-б... Густенька каша,
 Та каша, батче, то не наша;
 А наш несодений куліш:
 Як знаєш, так його і їш!
 — »Петрусю! друже мій єдиний!
 Моє ти серце! мій ти сину!
 Рятуй мене, рятуй, рятуй!
 О, Матір Божая, розкуй
 Мою ти душу!«—

І ридала,
 І батька й матір проклинала,
 І все на світі.

А Петрусь,
 Її єдина дитина,
 Гуляв собі пренеповинний
 В саду, та арію якусь.
 Мурикав стих

Більш нічого
 Петрусь не бачив.

А небога
 Сама не знає, що робить

І що їй діяти з собою?
Чи то сховатись під водою?
Чи то їй голову розб'ить?
— »Поїду в Київ, помолюся:
Молитва, може, прожене
Діявола...

О, мій Петрусю!
Молитва не спасе мене...
Я у Дніпріві утоплюся!»

Моліте Господа, дівчата!
Моліте Господа, щоб мати
І вас оттак не завдала
За генерала, за палати,
І вас оттак не продала.
Любіться, діточки, весною!...
На світі є кого любить
І без користи; молодю,
Пренепорочною, святою,
В малій хатині буде жить
Любов та чистая, і буде
Святий покой ваш стерегти
І в домовині.

Що-ж то буде
З превосходительною?
Що ти
Тепер робитимеш з собою,
З своєю божою красою?
Хто стерегтиме твій покой,
Украдений твоїм Петрусем?
Хіба архистратиг?

Та й той
Не встереже тепер! Боюся,
І вимовить боюсь тепер
Твоє грядущє...

IV.

У Київ їздила, молилась,
Аж у Почаєві була;
Чудовная не допомгла,
Не допомгла святая сила.
А ти аж плакала—молилась,
Та й занехаяла.

Везла

Назад гадюку в серці люту,
Та трошки в пляшечці отрути.

Не їла три дні й не пила,
Вернувшись з прощі, і три ночі
Не спала; впали карі очі,
Засохли губи, і в-ночи
Щось хідя шепче, сміючись.

Аж тиждень так собі нудила,
А потім трути розвелá
І генерала напоїла,
Та й спать упоравшись лягла.

— »Тепер старого поховаю,
А молодого привітаю,
Та буду жить собі та жить,
Петруся—серденько любить...«—

Подумала, чи то сказала;
Хотіла спать, але не спала,
І ждала світу, і дожить
До світу божого боялась.

І задзвонили в-ранці рано
По генераловій душі;
Заговорили щось погане,
До генерала ідучи

Прощатись, люди.

Аж гуде,

З усіх-усюд народу йде,
То щось шепочуть про отруту,
І судових неначе ждуть,
І разом стихли на минуту:
Приїхали.

Ножі беруть

І генерала розчиняють,
І яд знаходять в животі.
Громада глухо присягає,
Заприсягла.

Питає суд:

— »Тепер скажіте, христіяне,
Хто отруїв його?«—

Гудуть,

Мов стиха дзвони: »Пані, пані!«—
Громада зично загула.

Тоді на ганок вихожає

І до громади промовляє
Петрусь, і каже: »Я зробив!
Я генерала отруїв,
А ви не знаєте нічого!«—
Взяли Петруся молодого,
Та в город в путах одвезлі.

Його недовго мордували

В тюрмі, в суді, а в добрий час
В кайдани добре закували,
Переголили про запас.
Перехрестивсь, оттак убраний,
І поволик Петрусь кайдани
Аж у Сибір...

Мені здається—я не знаю,
А люди справді не вмірають,
А перелізе ще живе
В свиню, або-що, та й живе,
Купається собі в калюжі,
Мов перш купалося в гріхах.
І справді так!

Мені байдуже
За простих сірих сіромах;
Вони і Господом забуті,
Так що мені тут гріти-дуги?
А де отті?

Невже в сажках
Годує хам собі на сало?
А може й так!

Добра чимало
Вони творили на землі:
Ріками слюзи розлили,
А кров—морями...

Люди знають,
Кого годують, доглядають.
І що-ж ви скажете: за славу
Лили вони моря кроваві.
Або за себе?

Ні! За нас,
За нас, сердешних, мир налили,
Поки їх в саж не засадили.
Як-би не те, то певне-б нас
Свинар в толочи.

Кляті! кляті!
Де-ж слава ваша? На словах!
Де ваше золото, палати?
Де власть великая?

В склепах,
В склепах, пованлених катами,
Такими-ж самими, як ви!

Жиди ви лютими звірми,
А в свині перешли.

Де-ж ти,

Великомучениче святий,
Пророче божий?

Ти між нами,

Ти, приспосунций, всюди з нами
Вітаєш ангелом святим;
Ти, любий друже, заговорни
Тихенько-тихо, про любов,
Про безталанну, про горе,
Або про Бога, да про море,
Або про марне литу кров
З людей великими катами;
Заплачеш тяжко перед нами—
І ми заплачемо.

Жива

Душа поетова святая,
Жива в святих своїх речах;
І ми, читая, оживаєм
І чуєм Бога в небесах.

Спасибі, друже мій убогий!

Ти, знаю, лепту розділив
Свою єдину, перед Богом
Багато, брате, заробив!
Ти переслав мені в неволю
Поета нашого, на волю
Мені ти двері одчинив.
Спасибі, друже!

Прочитаю

Собі хоч мало—оживу,
Надію в серці привітаю,
Тихенько-тихо заспіваю,
І Бога Богом назову!

Як-би ви знали, паничі,
Де люди плачуть живучи,
То ви-б іділій¹⁾ не творили
Та марне Бога-б не хвалили,
На наші сльози сміючись.

За-що, не знаю, називають
Хатину в гаї тихим раєм:
Я в хаті мучився колись,
Мої там сльози пролились,
Найперші сльози!

Я не знаю,
Чи єсть у Бога люте зло,
Щоб у тій хаті не жило?
А хату раєм називають!

Не називаю її раєм
Тії хатиночки у гаї
Над чистим ста́вом, край села:
Мене там мати повила
І повиваючи співала,
Свою нудьгу переливала
В свою дитину; в тім гаю
У тій хатині, у раю,
Я бачив. пекло...

Гам неволя,
Робота тяжка, — ніколи
І помолитись не дають.
Там матір добрую мою,
Ще молодую, у могилу
Нужда та праця положила;
Там батько, плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не витерпів лихої долі,

¹⁾ В автографі, мабуть через похибку «елегій».

Умер на панцині... а ми
Розлізлися межі людьми,
Мов мишенята.

Я до школи
Носити воду школярам,
Браті на панцину ходили,
Поки лобі їм поголили,
А сестри...

Сестри? Горе вам,
Мої голубки молодії!
Для кого в світі живете?
Ви в наймах вирости, чужії,
У наймах коси побіліють,
У наймах, сестри, й умретé.

Мені аж страшно, як згадаю
Отту хатину край села.
Такії, Боже наш, діла
Ми творимо у нашім раї
На праведній Твоїй землі!
Ми в раї пекло розвели,
А в Тебе другого благаєм.
З братами тихо живемо,
Лани братами оремо,
І їх слезами поливаєм.
А може й те ще...

Ні, не знаю,
А так здається—сам еси...
(Бо без Твоєї, Боже, волі,
Ми-б не нуділись в раї голі!)
А може й сам на небеси
Смієшся, батечку, над нами,
Та може радишся з панами,
Як править миром?!

Бо дивись:
Он гай зелений похилився,

А он з-за гаю виглядає
 Ставок, неначе полотно,
 А верби геть по-над ставом
 Тихесенько собі купають
 Зелені віти...

Правда, рай?

А подивися та спитай,
 Що там твориться у тім раї!
 Звичайне, радість та хвала
 Тобі єдиному святому,
 За дивнії Твої діла...
 Оттим-бо й ба!

Хвали—нікому,

А кров, та сльози, та хула,—
 Хула всьому!

Ні, ні! Нічого

Нема святого на землі!
 Мені здається, що й самого
 Тебе вже люди прокляли...

1850.
 Оренбург.

Перводрук: «Правда» 1876, т. V, стр. 125—127.

.....*.....

Буває, в неволі иноді згадаю
 Своє стародавнє; шукаю—шукаю,
 Щоб чим похвалитись, що й я таки жив,
 Що й я таки Бога, колись-то хвалив;
 Шукаю -шукаю...

Господі-б, хотілось

Згадать хоч що-небудь! Та отсе й наткнувся
 На таке погане, що так і заснув,
 Богу не молившись.

От, мені приснилося

(Свинцею заснувши,—звичайне, такий
І сон приверзеться), ніби край могили
Пасу я ягнята, а я ще малий.

Дивлюся: могила ніби розвернулася,
А з неї виходить неначе козак,
Уже й сивоусий собі неборак,
Та і йде до мене...

Я собі звернулося,
Щеня мов під тиним,—звичайне, мале,
То й перелякалося.

От мене бере
Неначе на руки, та несе в могилу:
А чорна могила ще гірше розкрилася.
Дивлюся—в могилі усе козаків:
Який безголовий, який без руки,
А хто по коліна неначе одягнений;
Лежать собі хлопці, мов у теплій хаті.
— »Дивися, дитино, отсе козаків!
Ніби мені каже:—»На всій Україні
Високі могили. Дивися, дитино:
Усі ті могили—усі оттакі:
Начинені нашим благородним труном,
Начинені туго.

Отсе воля єсить.
Лягла вона славно, лягла вона в-купі
З нами—козаками. Вачини, як лежить!
Неначе сповита!...

Тут пана немає:
Усі ми однако на волі жили,
Усі ми однако за волю лягли,
Усі ми і встанем,—та Бог його знає,
Коли-то те буде.

Дивися-ж, дитино.
Та добре дивися! А я розкажю,

За-що Україна наша стала гинуть,
 За-що й я між ними в могилі лежу.
 Ти-ж людям розкажеш, як виростеш, сину.
 Слухай же дитино!...»

А потім ягнята
 Приснились у житі; лановий біжить,
 Та бб мене добре і піби, проклятий,
 Свитину здирає...

І досі болить,
 Як сон той згадаю! А як нагадаю
 Козака в могилі, то й досі не знаю,
 Чи то було справді, чи то було так—
 Мара яка-небудь.

Мені той козак
 Розказував ось що:

— »Не знаю, як тепер Ляхи живуть
 З своїми вольними братами;
 А ми браталися з Ляхами,
 Аж поки третій Сигізмунд
 З проклятими його ксьондзами
 Не роз'єднали нас. Оттак
 Те лихо діялося з нами!

Во імя Господа Христа
 І Матері Його святої
 Ляхи прийшли на нас войною;
 Святії божії міста
 Ксьондзи скажені осквернили;
 Земля козака зайнялась,
 І кровю, сину, полилась,
 І за могилою могила,
 Неначе гори, порослі
 На нашій, синочку, землі.
 Я жив на хуторі . . .

Я стар був, немощен. Послав
З табун я коней до обозу,
Гармату, гаківниць два вози,
Пшона, пшениці, що придбав;
Я всю мізерію оддав
Моїй Україні—небозі
І трьох синів своїх.

Нехай,
Я думав грішний перед Богом,
Нехай хоть часточка убога
За мене піде, за наш край,
За церков божую, за люди,
А я молитись в хаті буду.
Бо вже не здужав, сину, встать,
Руки на ворога піднять.

Зо мною,—слухай же!—остались
Данило, чура мій, та я,
Та Пріся, донечка моя.
Воно ще тільки виростало,
Ще тільки-тільки наливалось,
Мов та черешенька.

За гріх,
За тяжкий, мабуть, гріх, великий,
Не дав мені святий Владика
Очий нарадувать старих
Моїм дитятком.

Не ходили
Ксьондзи по селах, а возили
На людях їх з села в село.
Такеє-то у нас було!
Якось їх, клятих, і до мене
В-ночі на хутір занесло;
А з ними челядь їх скажена,
Та ще драгуни.

Дай мені

Хоч коли-небудь, Боже мій,
На світ Твій виглянуть з могили—
Спряжу всю шляхту на огні!
Вони, вони—не бійся, сину!—
Вони, ксьбондзи, мою дитину
З собою в хату завелі,
Замкнулись, п'яні... я бачив...
А челядь п'яна полягала
У клуні на соломі снать,
Драгуни теж.

А ми з Данилом

Соломи в сіни наносили,
А клуню просто запалили.
Не встануть, прбкляті, опять
Дітий козачих мордувать:
Усі до одного згоріли!
І Пріся бідная моя
Згоріла з клятими.

А я .

На пожаріщі хрест з Данилом
Поставили, та помоллись,
Заплакали, та й потяглі,
На коней сівши, до оббзу.
Синів всіх трьох моїх найшли,
Та в добрий час і полягли
Оттут у-купі...

А як ми бились, умірали!
За-що ми голови складали
В отсі могили?

Будеш жить,
То може й знатимеш, небоже!
Бо слава здорово кричить.
За наші голови...

А може

І про могили, і про нас
З старцями божими по селах
Правдива дума, невесела
Між людьми ходить...»

1850.
Оренбург.

Перводрук: Пражське видання,
1876, I.

.....♦.....

І станом гнучим, і красою
Пренепорочно-мелоюю
Старії очі веселю,
Дивлюся иноді, дивлюсь:
І—чудно! мов перед святою,
Перед тобою помолісь.
І жаль мені старому стане
Твоїї божої краси.
Де з нею дінешся-еси?
Хто коло тебе в світі стане
Святим хранителем твоім?
І хто заступить? хто укріє
Од зла людського в час лихий?
Хто серце чистеє цагріє
Огнем любови? хто такий?
Ти сирота: нема нікого,
Опірче праведного Бога...
Молися-ж, серце! Помолісь
І я з тобою.

Щось пророче

Мені вже зазирає в очі
І я вже Богу не молюсь,
Уже й на тебе не дивлюсь.

Мені приснилось: ти вже мати;
Не в оксамитах, не в палатах
Твоє голоднеє дитя...
І вийнеш ти.

А дні летять,
Несуть все добре за собою;
Уже й надію понесли,
А ти—осталась на землі
Одна-однісенька; з тобою
Єдинеє добро було—
Твоє дитя, поки росло,
В колодочкі покі вбивалось;
Оперилось,—і ти осталась
Стара і немощна.

Людий,
Людий неприязних благавш,
І Христа ради простягаєш,
Коло зачинених дверей,
Старії руки.

Оттак я иноді тобою,—
Тобою, серце, молодую
Старії очі веселю,
Дивлюся иноді, дивлюсь
На стан твій гнучий, і за тебе
Тихенько Богу помолюсь.

Молися й ти: з святого неба
На тебе, серце, низійшла
Твоя і доля, і недоля.

1850.
Варшави.

Перводрук: Львівське видання 1867 р.,
т. II, стр. 227—228.

.....✱.....

Огні горять, музика грає,
Музика плаче, завиває!
Алмазом добрим, дорогим
Сіяють очі молодії,
Вітає радість і надія
В очах веселих.

Любо їм
Очам негрішним, молодим!
І всі регочуться, сміються,
І всі танцюють.

Тільки я,
Неначе за́клятий, дивлюся
І нишком плачу, плачу я...
Чого-ж я плачу?

Мабуть, шкода,
Що без пригоди, мов негода,
Минула молодість моя.

1850.
Оренбург.

Перводрук: Иллюстрація «Всемірное Обоарѣніе»
р. 1861, № 177, стр. 27. — А дальше: Львівське
видання 1867 р., т. II, стр. 229.

.....♦.....

Чи то недоля та неволя,
Чи то літа ті, летячи,
Розбили душу? Чи ніколи
Й не жив я з нею? Живучи
З людьми в паскуді, опаскудив
І душу чистую?... А люди
(Звичайне, люди), сміючись,
Зовуть її і молодую,
І непорочною, святою,
І ще якоюсь... Вороги!
І люті, люті!

Ви-ж украли,
В багно погане заховали
Алмаз мій чистий, дорогий,
Мою, колись святую, душу,
Та й смієтесь! Нехристіяне!
Чи не між вами-ж я, погані,
Так опоганився, що й не знать,
Чи й був я чистим коли-небудь?!
Бо ви менé з святого неба
Взяли між себе, і писать
Погані вірші научили!
Ви тяжкий камінь положили
Посеред шляху і розбили
О його, Бога боячись,
Моє мале, та убоге,
Те серце праведне колись.
Тепер іду я без дороги,
Без шляху битого...

А ви
Дивуєтесь, що спіотикаюсь,
Що вас і долю проклинаю,
І плачу тяжко, і як ви,
Душі убогої цураюсь,
Свої грішної душі!...

1850.
Оренбург.

Перводрук: Львівське видання,
т. II, стр. 256—257.

.....

На батька бісового трачу¹⁾
І дні, і пера, і папір!
А иноді то ще й заплачу,
Таки аж надто...!

¹⁾ В автографі: Я трачу.

Не на мир

І на діла його дивившись,
А так мов иноді ужившись,
Дідусь сивесенький рида.
Йому, як бачте, на сім світі
Нема до кого прихилитись,
Що він, сердешний, сирота.

1850.
Оренбург.

Перводрук: Львівське видання 1867,
т. II, стр. 226.

І досі сниться: під горою,
Між вербами, та над водою,
Біленька хаточка; сидить,
Неначе й досі сивий дід
Коло хатночки і бавить
Хорошеє та кучеряве
Своє маленькеє внука.
І досі сниться: вийшла з хати
Веселая сміючись мати,
Цілує діда і дитя—
Аж тричі весело цілує,
Прийма на руки і годує,
І спать несе.

А дід сидить
І усміхається, і з-тиха
Промовить нишком: »Де-ж те лихо?
Нечалі тії, вороги?«
І нищечком старий читає
Перехрестившись »Отче-наш«.
Крізь верби сонечко сіяє
І тихо гасне...

День погас, —
І все почило. Сивий в хату
І сам пішов опочивати.

1850.
Оренбург.

Перводрук: »Основа«, 1861, кн. XI—XII
стр. 3—4.

.....✧.....

Москалева криниця.

(Поєма¹.)

(Батькові Кошовому Я. Кухаренкові, на пам'ять 7 апреля
року 1857.)

Не на Вкраїні, а далеко,
Аж за Уралом, за Елеком²),
Старий недобиток варнак
Мені розказував оттак
Про сю криницю москалеву;
А я, сумуючи, списав,
Та рифму нищечком додав,
Та невеличку і дешеvu
(Звичайне, крадене!) зобгав
Тобі поему на спомини,
Мій друже щирий, мій єдиний!

I.

— Після великої зими,
За Катерини за цариці,
Москаль ту виконав криницю;

¹) Друга редакція.

²) Елек — тогобічна, невеличка річка Уральська; вливається
в Урал між Оренбургом і Уральском. (Примітка Шевченка.)

А як він викопав, то ми
Отсе й розкажемо в пригоді,
А ви записуйте!

Не шкодить

Таку річ і записать,
Бо се не казка, а билиця,
Або бувальщина,—сказать.

Оттак пишіть: була криниця...

Ні, не криниця, а село—
Пишіть!—давно колись було
Межі садами, при долині,
Таки у нас, на Україні,
Було те божєє село.

В селі тому вдова жила,

А у вдови дочка росла

І син малоліток.

Добре мати діток

Багатому: хвалить Бога

В роскошах; а вбогій

Вдові не до того

(Бо залилі за шкуру сала.

Трохі не пропала)—

Думала іти в черниці,

Або вбитись, утопитись,

Так жаль маленьких діток стало

(Звичайне, мати,—що й казать!),

Та може ждався таки й зять,

Бо вже Катруся підростала

(Катрусею вдовівна звалась)—

Чи вік же їй продівувать,

Зносити брівоньки ні за-що?

Хіба за те, що сирота?

А красота-то, красота!

Мій Боже милий! А трудяще,

А чепурне, та роботяще,

Та тихе! Бач, і сирота,

А всім була на-вдивовижу.
 Бувало, вигляне із хижі,
 Як тая квіточка з роси,
 Як тее сонечко з-за хмари—
 Ввесь похолону, неживий
 Стою, бувало...

А-ні кара, ні кайдани,
 Ні-же літа, сину,
 Тії сили не втомили.
 Оттак і загину,
 Так і згину. Бо, дивися:
 Смерти сподіваюсь,
 А ридаю, мов дитина,
 Як я нагадаю
 Катерину...

Слухай, сину,
 Мій друже єдиний!
 Слухай добре, та записуй,
 Та на Україні,
 Як Бог тебе допровадить,
 То розкажи, сину,
 Що ти бачив діавола
 Своїми очима!...

II.

Так, бачиш, дівонька отта
 Росла собі; і роботящий
 (Бо всюди сироти—ледащо)
 У наймах виріс сирота,
 Неначе батькова дитина.
 Ого-ж той сáмий сиротина
 У наймах, сяк собі, то так,
 Придбав, сірома, грошенят,
 Одежу справив, жупанину,

Та—ні відсіль і ні відтіль—
Купив садочок і хатину,
Подякував за хліб і сіль
І за науку добрим людям,
Та до вдовівни на-впростець—
Шелесть за рушниками!
Не торгувались з старостами,
Як те бува з багатирями,
Не торгувавсь і пан-отець
(На диво людям та на чудо!):
За три копн звінчав у-будень,—
Без пїхи, так, як довелось...
Оттут-то, голубе мій сизий,
Оттут-то й лихо почалось.

III.

Уже либонь після Покрови,
Вертався з Дону я, та знову
(Бо я вже двічі посилав
До дівчини за рушниками)
Послать і в-третє міркував,—
Та з чумаками, та з волами
Як-раз в неділю на весілля
До удовівни причвалав.
Пропало! Все добро пропало,
А-ні щетинки не осталось!...
Пропав і я,—та не в шинку,
А на »кобилі«...

На віку

Всі люди бачать лихо, сину;
Але такого, мій єдиний,
Такого лютого—ніхто,
Ніхто і з-далека не бачив,
Як я, лукавий...

А тим часом

Просохли очі у вдови:

Неначе в Бога за дверима,

У зятя та в сина

Стара собі спочиває,

А на Катерину,

На дитя своє єдине,

Тільки поглядає.

А я в шинку з паницями

Душу пропиваю.—

Та й пропив; запродав душу,

І душу і тіло:

Тіло катові, а душу...

О, Боже мій милий!

Хотілося-б жити на світі,

Та ба! Треба вчитись,

Ще з-малечку треба вчитись,

Як на світі жити,

А то битимуть, та й дуже!...

Не знаю, мій друже,

Чи сатана ліхо коїв,

Чи я занедужав,

Чи то мене злая доля

Привелá до того,—

Таки й досі ще не знаю,

Не знаю нічого;

Знаю тільки, що тверезий

(Бо вже а-ні віна,

Ні меди, ні оковита

Не пиліся, сину!)

Оттаке-то сподіялось!

Вмер батько і мати;

Чужі люди поховали,

А я, мов проклятий,

Мов Іуда одринутий

І людьми і Богом,

Тиняюся, ховаюся,—
І дійшло до того,
Що я, в-ночі підкравшися,
Максимову хату
(Бо його Максимом звали,
Вдовиного зятя)
Запалив.

Згоріла хата...

А душа проклята
Не згоріла... моя душа!...
Мій друже, мій брате!
Не згоріла, а осталась,
Тліє, й досі тліє...
І коли вона зотліє,
Коли одпочине? —
Святий знає...

IV.

З переляку
Вмерла Катерина;
А Максим на пожарище
Та на попелище
Подивився—нема ради!
Тільки вітер свище
У димарі та в комині...
Що на світі діять?
І що тепер йому почати?
Подумавши, перехрестивсь
Та й знов пішов у наймити
Голодні злидні годувати.
Вдова осталась не сама,
А з сином парубком; женити
Його збиралась в-осени,—
Аж гульк! Од матушки-цариці,

Таки із самої столиці,
Прийшов указ—лоби голить.
Се в перший раз такий указ
Прийшов з Московщини до нас,
Бо на Україні в нас, бувало,
У козаки охочі йшли,
А в пікінери вербували,
Та теж охочих.

На селі
Зібралася громада радить,
Кого голить у москалі.
Порадили громадою,
Та сучого сина,
Вдовичénка леданцію,
Забили в скрепiцю,
Та й повезли до прийому.
Он яке творiться
На сiм свiтi,—яка правда
У людий, мiй си́ну!...
Така й досi, я думаю,
В нас на Україні;
Та другої i не буде
В невольниках-людях.

V

»Ні вже«, каже, »добрі люде,
Не так воно буде,—
Оттак хiба!«

Максим каже:

»Які з мене люде
У наймитах! Іду служить:
Нехай«, каже, »вдовин син
Та не стане під аршин,
А я стану.«

Із прийому
Вернувся до-дому,
До матері вдовиченко;
А Максим з прийому
Пішов собі у москалі,
Помолившись Богу

Мені полегшало,—а з чого,
З чого полегшало мені?
З того, що ворога не стало?...
Якого-ж ворога, мій Боже?
Моя пекельная душа
Кого боялася?

Максима?

Ні, не Максима, а когось,
Когось боялася, проклята:
Люципéрові служила,
Та його й страшилась!

VI.

Через год отто й велика
Зіма наступила;
До Зеленої неділі
В байраках білили,
Сніги білі. Тоді-ж отто
І Очаков брали
Москалі, а Запорóжжя
Перше зруйнували.
Розбрелось товариство...
А що то за люде
Були тії Запорожці!
Не було й не буде
Таких людей!

Під Очаков
Погнали й Максима;

Там-то його скалічено,
 Та на Україну
 Повернено з одста́вкою.
 Бачиш, праву ногу,
 Чи то ліву, підстрéлено...
 Мені не до того
 Було тоді! Знову люта
 Гадина впи́лася
 В саме серце, кругом його
 Тричі пови́лася,
 Як той Ирод.

Що тут робить?

Не дам собі ради;
 А Максимові кривому
 Нічого не вадить:
 Шкандибас на милиці,
 І гадки не має;
 А в неділеньку святую
 Мундір надіває,
 І медаль і хрест причепить,
 І заплете косу
 Та ще й борошном посипле.
 Я не знаю й досі,
 На-що воно москалі ті
 Коси заплетали,
 Мов дівчата, та святес
 Борошно псували?
 На іграшку, я думаю,
 Так собі, аби-то!
 Отто-ж було, мов генерал,
 Максим сановито
 Приберётся у неділю,
 Та й пошкандибас
 У храм божий; на крилосі
 Стане та й співає
 З дяком таки, а то вове

Та ще й прочитає
Апостола серед церкви
(Вивчився читати
У москалях).

Непевний був
Максим оттой, брате,
Та трудящий, роботящий,
Та тихий до того,
Та ласкавий; було тобі
Ні-же а-нікого
Не зачепить, ні-же ділом,
Ні-же яким словом.
»І талан і безталання—
Все«, каже, »од Бога,
Вседержителя святого,
А більш ні од кого«.

Преблагий був муж на світі
Максим оттой, сину;
А я, а я—не вимовлю,
Моя ти дитино!—
Я... вбив його!... Пострівай лиш,
Трохи одпочину,
Та тоді вже...

VII.

Так ти кажеш,
Що бачив криницю
Москалеву? що ще й досі
Беруть з неї воду?
І хрест, кажеш, коло шляху
І досі Господній
Стоїть собі на роздоллі?...
А не розказали
Тобі люди там нічого?

Вже повимірали
Тії люди, мої свідки,
Праведнії люди;
А я й досі караюся,
І каратись буду
Й на тім світі...

Ось послухай,—

Доводить до чого
Сатана той душу нашу:
Як не схаменеться
Та до Бога не вернеться,
То так і ввінеться
Пазурами в саме серце.
Ось слухай же, сину,
Про Максима праведного!
Було, не спочине
Ніколи він, а в неділю,
Або в яке свято,
Бере святий псалтир в руки
Та й іде читати
У садочок (у садочку
Та у холодочку
Катерину поховали).
Отто-ж у садочку
За упокой душі її
Псалтир прочитає;
Потім собі тихесенько—
Тихо заспіває
»Со святими«,—та й заплаче,
А потім поміане
»О здоровії« теңцу з сином,—
І веселий стане.
»Все од Бога«, скаже собі:
»Треба вік дожити!«
Оттакий-то муж праведний

Був він на сім світі.
А у будень, то він тобі
Не посидить в хаті;
Все нищпорить по-надвірю:
»Треба работати!«
Було скаже по-московськи:
»А то, леж в хаті,
Ще опухнеш.«

Та взяв якось

Заступ і лопату,
Та й пішов собі у поле
Криницю копати.
»Нехай«, каже, »колись люди
Будуть воду пити,
Та за мою грішну душу
Господа молити.«
Вийшов в поле геть од шляху,
У балку спустився,
Та й викопав при долині
Глибоку криницю.
(Не сам один: толокою
Йому помагати
Й добрі люди приходили
Криницю копати).
І виложив цямриною,
І над шляхом в полі
Височений хрест поставив.
Зо всього роздолля
Широкого було видно.
Се, бачиш, для того,
Щоб знать було, що криниця
Єсть коло дороги,
Щоб заходили з криниці
Люди воду пити,
Та за того, що викопав,
Богу помолитись.

VIII.

А тепер уже—он бачиш,
Доходить до чого?
Що я стратить наміряюсь
Максима святого...
Оттаке-то!

А за-віщо?

За те, за що Каїн
Убив брата правédного
У світлому раю.
Чи то було у неділю,
Чи в якеє свято
(Слухай, сину, як навчас
Сатана проклятий!)—
»Ходім,« кажу, »Уласович,
На твою криницю
Подивитись!«

— »Добре,« каже,

»Ходімо напиться
Води з неї погожої.«
Та й пішли обое;
І відерце і віжéчки
Понесли з собою.
От приходим до криниці—
Я перш подивився,
Чи глибока.

»Власовичу!«

Кажу, »потрудися
Води достать: я не вмію.«
Він і нахилився,
Опускаючи відерце;
А я... я за ноги
Вхопив його, та й укинув
Максима святого
У криницю...

Такеє-то

Сотворив я, сину!
Такого ще не творилось
В нас на Україні,
Та й ніколи не створиться
На всім світі, брате!...
Всюди люди, а я один—
Діявол проклятий!...

IX.

Через тиждень вже витягли
Максима з криниці,
Та у балці її поховали;
Чималу капицю
Поставили громадою,
А його криницю
»Москалевою« назвали...

От тобі й билиця
Про ту криницю москалеву,—
Нелюдська билиця!
А я... пішов у гайдамаки,
Та на Сибірі опинивсь
(Бо тут Сибір була колись)¹⁾
І пропадаю, мов собака,
Мов той Іуда...

Помолись

За мене Богу, мій ти сину,
На тій преславній Україні,
На тій веселій стороні—
Чи не полегшає мені?...

16. V. 1857.

Новопетровський форт.

Перводрук: »Основа«, 1861 р.
кн. II, стр. 1—12.

¹⁾ Не дуже давно посилали каторжних на Елек, чи Елецьку заштиту, для ломки солі. (Примітка Шевченка.)

НЕОФІТИ.

Сія глаголетъ Господь; сохраните
судъ и сотворите правду, приближи
бо ся спасеніе мое прійти и милость
моя .открыется.

(Ісаія, глава LVI, ст. 1.)

(м. с. щепкину на память 24. декабря 1857.)

Возлюбленнику муз і грацій!
Ждучи тебе, я тихо плачу
І думу скорбную мою
Твоїй душі передаю.

Привітай же благодушне
Мою сиротину,
Наш великий чудотворче,
Мій друже єдиний!
Привітаєш: убогая,
Сірая, з тобою
Перепливе вона Лету,
І огнем-сльозою
Упаде колись на землю,
І притчею стане
Розпинателям. народнім,
Грядущим тиранам.

ПРОЛОГ.

Давно вже я сижу в неволі,
Неначе злодій в-заперті,
На шлях дивлюся та на поле,
Та на ворону на хресті
На кладовищі,—більш нічого
З тюрми не видно; слава Богу
Йі за те, що бачу! Ще живуть,

І Богу моляться, і мруть
Хрещені люди.

Хрест високий
На кладовищі, трохи з-боку,
Златомальований стоїть.
(Не вбогий, мабуть, хтось лежить!...)
І намальовано: розпятий
За нас Син Божий на хресті.
Спасибі сиротам багатим,
Що хрест поставили.

А я—

Такая доленька моя!—
Сижу собі та все дивлюся
На хрест високий із тюрми...
Дивлюсь, дивлюся, помолюся,
І горе, горенько моє,
Мов нагодована дитина,
Затихне трохи, і тюрма
Неначе ширшає; співає
І плаче серце, оживає,
І в Тебе, Боже, і в святих
Та праведних Твоїх питає:
Що він зробив їм, той святий,
Той Назорей, той Син єдиний
Богом ізбранної Марії,
Що він зробив їм?

І за що

Його святого мордували,
Во узи кували,
І главу його честнїю
Терном увінчали,
І вивели з злодіями
На Голгофу-гору,
І повісили між ними?
За що?

— Не говорить

Ні сам сивий Верхотворець,
Ні його святії
Помошники, поборники,
Кастрати німії.
Чи не за те, що й ми тепер
(Сам себе питаю)
Оттакими злодіями
Тюрми начиняєм,
Як і Син отсей Марії?
Ми не розпинаєм,
Як ті люті фарисеї,
На хресті живого
Праведного чоловіка;
Ми молимося Богу,
І на храмах його честний
Хрест златокований
Поставили, та й молимося,
Та бемо поклони.
А то були фараони,
Кесарі, то погань,
Погань лютая, без Бога,
Сказано—дракони!
А Назорей милосердний
Назвав їх братами,—
За те й повісили Його,
Неначе злодія...

Не знаю,

Для чого, справді, ми читаєм
Святую заповідь Його!
Честную кров Його немо,
Мов у шинкарки меду чарку...
О, суслови!

На жидах?...

Не на жидах, — на нас лукавих,
На дітях наших ирепоганих

Святая кров Його!...

Кати!

Собаки без очей, скажені,—

Ви і не бачите! Земні

Бсте поклони, за хрести

Ховаєтесь од сатани,

І просите з-тиха

Супостатам христіянам

То чумі, то лиха,

То всякого безголова—

А все по закону...

А, бодай вас!

Та цур же вам,

Новим фараонам

І кесарям людоддам!

Перелечу во время оно,

Як той мерзений Рим з Нероном

В паскудних оргіях конав,

А новий день із тьми-недолі

На Колізей і Капітолій

Уже світив, уже сіяв.

Уже огненнії язики

Із краю в край, по всій землі

Святеє слово пронесли,—

І никли гордії владики

Перед святим його хрестом.

Перенесись во время оно,

Душе моя, і стоном-дзвоном,

І трубним гласом возгреми

Із мурів темної тюрми!

Благословенная в женах

Святая, праведная Мати

Святого Сына на землі!

Не дай в неволі пропадати,
 Летучі літа марно тратить,
 Скорблящих радосте! Пошли,
 Пошли мені святеє слово,
 Святої правди голос новий,
 І слово розумом святим
 І оживи і просвіти!
 І розкажy я людям горе,
 Як тая мати ріки—море
 Сльози кровавої лила,
 Так як і Ти, і прийняла
 В живу ю душу світ незримий
 Твого рзп'ятого Сина.
 Ти, матір Бога на землі,
 Ти слези матері до краю,
 До каплі вилила.

Ридаю,

Молю, ридаючи; пощли,
 Подай душі убогій силу,
 Щоб огненно заговорила,
 Щоб слово пламенем взялось,
 Щоб людям серце розтопило
 І на Україні понеслось,
 І на Україні святилось
 Те слово—Божее кадило,
 Кадило істини!

Амінь.

I.

Не в нашім краї, Богу милім,
 Не за гетьманів і царів,
 А в римській ідолянській землі
 Се беззаконіє творилось
 Либонь за Деція царя,
 Чи за Нерона—сподаря,—

Сказать за-певне не зумію;
Нехай за Нерона!

Росії

Тоді й на світі не було,
Як у Італії росло
Мале дівча, і красою,
Святою, чистою красою,
Як тая лілія, цвіло.
Дивилася на неї мати
І молоділа, і дівчати
Людий шукала, і найшла;
Та помолившись Гіменею
В своїм веселім гінекею,
В чужий веселий одвелá.
Незабаром зробилась мати
Із доброї ті дівчати:
Дитину-сина привелá.
Молилася своїм пенатам
І в Капітолії принесла
Немáлі жертви!...

Ублагала

Капітолійський той синкліт,
Щоб первенця її вітали
Святії йдоли.

Горить

І день і ніч перед пенатом
Святий огонь. Радіє мати.
В Алкида син її росте.
Росте... лицяються гетери,
І перед образом Венери
Горить кадило золоте.

II.

Тоді вже сходила зоря
Над Вифлеемом; правди слово,

Святої правди і любови,
Зоря всесвітня зійшла,
І мир і радість принесли
На землю людям.

Фарисеї

І вся мрзенна Іудея
Заворушилась, заревла,
Неначе гадина в болоті,
І Сина Божія во плоті
На тій Голгофі розпяла
Межи злодіями.

І спали,

Упившись кровію, кати,
Твоєю кровію! А Ти
Возстав от гроба! Слово встало,
І слово правди понесли
По всій невольницькій землі
Твої апостоли святії.

III.

Тоді-ж ото її Алкид,
Та ще гетери молодії,
Та козлоногий п'яний дід
Над сáмим Аннієвим шляхом
У гаї гарно роздяглись,
Та ще гарнійше попились,
Та й поклонялися Пріяпу.
Аж гульк!—іде святий Петро,
Та йдучи в Рим благовістити,
Зайшов у гаї води напиться
І одпочити.

— »Благо вам!«

Сказав апостол утомлений,
І оргію благословив.

І тихим, добрим, кротким словом
Благовістив їм слово нове:
Любов, і правду, і добро,
Добро найкраще на світі—
То братолюбів.

І ситий,
І п'яний й голий Фавн оттой,
І син Алкид твій, і гетери—
Всі, всі упали до землі
Перед Петром, і повели
До себе в терми на вечерю,
Того апостола...

IV.

І в термах оргія. Горять
Чертоги пурпуром і златом,
І курять амфори; дівчата,
Трохи не голії, стоять
Перед Кипридою, і в-лад
Співають гимн. Приуготован
Веселий пир, і полягли
На ложах гості. Регіт, гомін!...
Гетери гостя привели
Сивоборóдого...

І слово
Із уст апостола святого
Драгим елєс потекло.
І стихла оргія. А жриця
Киприди, оргії цариця,
Поникла радісним чолом
Перед апостолом, і встала,
І всі за нею повставали,
І за апостолом пішли
У катакомби.

І єдиний

Твій син Алкид пішов за ними
І за апостолом святим,
За тим учителем своїм.

А ти весела вийшла з хати
На шлях із гаю виглядати
Свого Алкида... Ні, нема!
Уже й смеркає, вже й світає,
Твого єдиного немає,
Уже й не буде! Ти сама
Помолишся своїм пенатам,
Сама вечерять сядеш в хаті,—
Ні, не вечерять, а ридать,
Себе і долю проклинать,
І сивіть кленучі!

І—горе!—

Умреш-еси на самоті,
Мов прокажена...

V.

На хресті

Стрімглав повісили святого
Того апостола Петра.
А неофітів в Сиракузи,
В підземній страшній узи
В кайданах одвезлі.

І син,

Твій син Алкид, твоя дитина,
Твоя єдина родина,
Любов єдина твоя,
Гниє в неволі, у кайданах.
А ти, прескорбная, не знаєш,
Де він конає, пропадає!
Ідеш шукать його в Сібір,
Чи теє... в Скифію. І ти...

І чи одна ти?

Божа мати,
І заступи вас, і укрий!
Немає семі, немає хати,
Немає брата, ні сестри,
Щоб не заплакані ходили,
Не катувалися в тюрмі,
Або в далекій стороні,
В британських, гальських легіонах
Не муштрувались...

О, Нероне,
Нероне лютий! Божий суд
Правдивий, наглий серед шляху
Тебе осудить...

Припливуть
І прилетять зо всього світа
Святії мученики—діти
Святої волі; круг одра,
Круг смертного твого повстануть
В кайданах, і... тебе простять:
Вони—брати і христіяне,
А ти собака, людоді,
Деспот скаженин!...

VI.

Аж кишить
Невольника у Сиракузах
В льохах і тюрмах, а Медуза
В шинку з старцями п'яна спить:
От-от прокинеться, і потом
І кровю ваною, деспоти,
Похмілля справить.

Скрізь шукала
Дитину мати: не найшла...
І в Сиракузи попала,

Та там уже його в кайданах
Найшла, сердешная, в тюрмі.
Не допустили й подивитись!
І мусіла вона сидіти
Коло острога, ждять і ждять,
Як Бога з неба, виглядять
Свого сина, аж поки-то
Його в кайданах поженуть
Бульвар мести.

А, в Римі свято,
Велике свято! Тиск наро́ду,
Зо всього царства воєводи,
Преторіане і сенат,
Жерці і ліктори стоять
Круг Капітолія, і хором
Співають гимн і курять дим
З кадил і амфор.

І з собором
Іде сам Кесар; перед ним
Із бронзи литу́ю стату́ю
Самого Кесаря несуть.

VII.

Непевне видумали свято
Патриції-аристократи
І мудрий кесарів сенат.
Вони, бач, Кесаря хвалили
На всі лади, що аж остило
Самим ледащо вихвалять;
То зара́зом щоб доконать,
Вони на раді й присудили,
Щоб просто Кесаря назвати
Самим Юпітером та й годі!
І написали воєводам

По всьому царству: так і так,
Що Кесар—бог, ще більш од бога,
І майстрові далі ковать
Із бронзи Кесаря; до того,
Так, *нота-бене*, додалий,
Що брónзовий той Кесар буде
І милувать.

Сердешні люде,
Неначе в ірїй, потягли
У Рим на прощу. Приплила
Із Сиракуз і та небога,
Благати Кесаря і бога.
І чи одна вона?

Мій Боже!
Прийшло їх тисячі в сльозах,
Прийшло з-далека...

Горе з вами!
Кого благати ви прийшли?
Кому ви сльози принесли?
Кому ви принесли з сльозами
Свою надію? Горе з вами,
Раби незрячі! Кого,
Кого благаєте, благії?
Раби незрячі, сліпі?
Чи-ж камінь милує кого?
Молітесь Богові одному,
Молітесь правді на землі,
А сильше на землі нікому
Не поклонітесь! Все брехня:
Попи й царі!...

VIII.

Перед Нероном,
Перед Юнітером новим,
Молились вчора сенатори

І всі патриції, і вчора
Лилася божа благодать:
Кому чи чином, чи грошима,
Кому в аренду Палестину,
Байстрятам де-що, а' кому
Самі благоволили дати
Свою підложницю в супруги,
Хоча й підтоптану—нічого:
Аби з-під Кесаря!

А в кого
Сестру благоволили взяти
У свій гарем,—і се нічого:
На те він бог! А ми під бога
Себе повинні підкладати,
Не тільки сестер...

Преторіане помолитись;
Преторіанам дав указ,
Щоб все, що хочуть, те й робили,—
А Ми помилюмо вас.
І ви, плебей-грецької,
І ви молились,—та вас
Ніхто не милує, не вміють
Вас і помилювати гаразд!...

ІХ.

На третій день уже пустили
Молитися за христіян.
І ти приходила, молилась,—
І милосердний істукан
Звелів взяти із Сиракузи
У Рим в кайданах христіян.
І рада ти, і весела,
Кумирові знову
Помодилась.

А кумир той,
Юпітер той повний,
Ось побач, якєс свято
Буде завдавати
В Колізеї!

А тим часом
Іди зустрічати
Свого сина, та не дуже
Радій лиш, небого:
Ще не знаєш ти нового
Ласкавого бога!

Х.

А поки-що з матерями
Алкидова мати
Пішла його зустрічати,
Святих привітати
На березі.

Пішла-еси,
Трохі не співаєш,
Та кесаря-Юпітера
Хвалиш—вихваляєш:
»От Юпітер, так Юпітер!
Не жаль і назвати
Юпітером. А я, дурна,
Ходила благати
У Афіни Юпітера...
Дурна, більш нічого!...«
І нищечком помолилась
Б сареві-богу,
Та й пішла по-над болотом,
На Тибр поглядає.
А по Тибру із-за гаю
Байдак впливає,
Чи галера.

На галері

Везуть твого сина
З неофітами в кайданах;
А твоя дитина
Ще й до щогли прикована:
Не неофіт новий,
А апостол великого
Христового слова...
Оттакий-то він!

Чи чуєш?

У путах співав
Твій мученик:

»Псалом новий Господеві

І новую славу
Воспоєм честним собором,
Серцем нелукавим!
Во псалтирі і тимпані
Воспоєм благая,
Яко Бог кара неправих,
Правим помагає.
Преподобнії во славі
І на тихих ложах
Радуються, славословлять,
Хвалять імя Боже;
І мечі в руках їх добрі,
Острі обоюду,
На отміщеніс язикам
І в науку людям.
Окують царей неситих
В залізнії пута,
І їх, славних, оковами
Ручними окрутять;
І осудять неправедних
Судом своїм правим,
І во-віки стане слава,
Преподобним слава!»

XI.

А ти на березі стояла,
 Неначе темная скала,
 Дивилась, слухала, ридала,
 І Аллилуя подала
 За матерями христіянам.
 Мов дзвони, загулі кайдани
 На неофітах; а твій син,
 Єдиний твій, апостол новий,
 Перехрестившись, возгласив:
 »Молітесь, братія, молітесь
 За брата лютого! Його
 В своїх молитвах помяніте;
 Перед гординею його,
 Браті мої, не поклонітесь!
 Молитва—Богові! А він
 Нехай лютує на землі,
 Нехай пророка побиває,
 Нехай усіх нас розпинає!
 Уже внучата зачались;
 І виростуть вони колись:
 Не местники внучата тії—
 Христові воїни святії!
 І без огня і без ножа
 Стратеги Божії воспрянуть,
 І тисячі і тьми поганих
 Перед святими побіжать!
 Молітесь, братія!«—

Молились,
 Молілися перед хрестом,
 Закуті в пута неофіти
 Молились радісно.

Хвала,
 Хвала вам, душі молодії,

Хвала́ вам, лицарі́ святі́й,
Во віки-віки похвала!...

ХІІ.

І в Рим галсра пришла.
Минає тиждень. П'яний Кесар,
Постригши сам себе в Зевеса,
Завдав Зевесу юбілей.
Ликує Рим. Перед кумира
Везуть возами ладан, миро,
Женуть гуртами христіян
У Колізей...

Мов у різниці,
Кров потекла. Ликує Рим...
І гладіатор і патрицій—
Обидва п'яні,—кров і дим
Їх упоїв; руїну слави
Рим пропиває, тризну править
По Сціпіонах.

Лютній, лютній,
Мерзенній старче! Роскошуй
В своїх гаремах! Із-за моря
Уже встає святая зоря.
Не громом праведним, святим
Тебе убють,—ножем тупим
Тебе заріжуть, мов собаку,
Убють обухом!

ХІІІ.

Другий день
Реве арена. На арені
Лідийський золотий пісок
Покрився пурпуром червоним,

В болоті-крови замісивсь;
А Сиракузьських Назореїв
Ще не було у Колізеї.
На третій день і їх в кайданах
Сторожа з голими мечами
Гуртом в різницю привів.
Арена звірем заревла..
А син гвій гордо на арену,
Псалом співаючи, ступив,
І пияний Кесар, мов скажений,
Зареготавсь.

І леопард
Із ями вискочив на сцену..
Ступив, зирнув,—і полилась
Святая кров.

Що Колізею
Ревучим громом пронеслась
І стихла буря...

Де-ж була?
Де ти сховалась? Чом на його,
На Кесаря свого святого,
Не кинулась?—

Во стерегли:
Кругом в три лави обступили
Зевеса ліктори; за ним,
Твоїм Юпітером святим,
Залізну браму зачинили.
А ти осталася одна,
Одна-однісінька на дворі.
І що ти зможеш?—»Горе! горе!
О, горе лютеє моє!
Моя ти доленько! Без його
Що я робитиму? До кого
Я прихилюся?«...

І небога
Кругом зирнула,—і о мур,

Об мур старою головою
Ударилась, і неживою
Під браму впала.

XIV.

З позóрища у-вечері
У терми сховався
Святий Кесар з лікторами;
Колізей остався
Без Кесаря і без Рімлян,
І ніби заплакав
Сполохнувшись, сумно-сумно
Над ним ворон крикав.
Одинокий, мов гора та
На полі, чорніє
Колізей той серед Риму.
Тихо-тихо віє
Із-за Тибру, із Альбано
Вітер по-над Римом;
А над чорним Колізеєм,
Ніби із-за диму,
Пливе місяць круглолиций,
І мир первозданний
Одпочив на лоні ночі.
Тільки ми, Адаме,
Твої чада преступніі,
Не одпочиваєм
До самої домовини
У проспаним раї;
Гриземся, мов собаки,
За маслак смердячий,
Та тебе ще зневажаєм,
Праотче ледачий!...
Та цур тобі!

XV.

Трохі одпочила
Стара мати недобита;
Живущую силу
Сила ночі оживила;
Встала, походила
Коло замкнутої брами
Та щось шепотала:
Чи не Кесаря святого
Нишком проклинала?
А може й так...

Тихесенько

До брами підкралась,
Послухала, усміхнулась
І щось прошептала—
Якесь слово... І нищечком
Коло брами сіла
Її зажурилась.

Незабаром

Брама одчинилась,
І на возах, на колесницях,
Із Колізея, із різниці
Святії вивезли тіла,
І повезлі на Тибр: тілами
Святих убитих годували
Для царського таки столá
У Тибрі рибу.

Встала мати,
Кругом оглянулась, взялась
За биту голову руками,
І тихо, мовчки за возами
Марою чорною пішла.
На Тибр.

А Скифи сіроокі,
 Погоничі, рабів раби,
 Подумали: сестра Морока'
 Із пекла вийшла провозжать
 У пекло Рімлян.

Поскидали
 У воду трупи та й назад
 З возами Скифи повертали.

І ти осталася одна
 На б́ерезі, і ти дивилась,
 Як розстелялися, стелились
 Кругі широкіі над ним,
 Над сином праведним твоїм...
 Дивилась, поки не осталось
 Живого сліду на воді,—
 І усміхнулася тоді
 І тяжко-страшно заридала,
 І помолилась в перший раз
 За нас Розп'ятому.

І спас
 Тебе розп'ятий Син Марії
 І ти слова його живії
 В живу ю душу прийняла,
 І на торжища і в чертоги
 Живого істинного Бога
 Ти слово правди понесла!

8. XII. 1857. Перводрук: «Вечерниці», 1862, ч. 31—33,
 Нижній-Новгород. і в «Оснoві», 1862, кн. IV, стр. 1—17.

ЮРОДИВИЙ.

Во дні фельдфебеля-царя
Капрал Гаврілович Безрукий
Та унтер п'яний, Долгорукий,
Україну правили.

Добра

Таки чимало натворили,—
Чимало люду оголили
Отсі сатрапи ундіра.
А надто стрижений Гаврилич
З своїм єфрейтором малим
Та жвавим, на-лихо лихим,
До того люд домуштровали,
Що сам фельдфебель дивувались
І маршировкою і всім,
І »благосклонні перебували
Всегда к єфрейторам своїм.«
А ми дивились і мовчали,
Та мовчки чухали чуби,—
Німії, подлії раби,
Підніжки царськії, лакеї
Капрала п'яного!

Не вам,

Не вам, в мережаній лівреї
Донощици і фарисеї,
За правду пресвятую стать
І за свободу!

Розпинають,

А не любить ви вчились брата!
О, роде суєтний, проклятий,
Коли ти видохнеш?

Коли

Ми діждемось Вашингтона
З новім і праведним законом?

А діждемось таки колись!

Не сотні вас, а мільйони
Полян, Дулебів і Древлян
Гаврилич гнув во время оно;
А вас, моїх святих Киян,
І ваших чепурних Киянок
Оддав своїм прафосам п'яним
У наймичкї сатрап капрал,—
Вам і байдуже.

А між вами
Найшовсь таки якийсь проява,
Якийсь дурний оригінал,
Що в морду затопив капрала,
Та ще й у церкві, і пропало,
Як на собаці.

Так-то, так!
Найшовсь таки один козак
Із мільйона свинопасів,
Що царство все оголосив:
Сатрапа в морду затопив
А ви, юродиві, тим часом,
Поки нездужає капрал,
Ви огласили юродивим
Святого лицаря!

А бивий
Фельдфебель ваш—Сарданапал,
Послав на каторгу святого,
А до побитого старого
Сатрапа »навсегда« оставсь
Преблагосклонним.

Більш нічого
Не викроїлося, і драму
Глухими, темними рядами
На смітник винесли.

А я...

О, зоре ясная моя!

Бедеш мене з тюрми, з неволі,
 Як раз на смітничок Миколи,
 І світиш, і гориш над ним
 Огнем невидимим, святим,
 Животворящим, а із гною
 Встають стовпом передо мною
 Його безбожні діла...
 Безбожний царю, творче зла,
 Правди гонителю жестокий!
 Чого накріїв на землі!

А ти, Всевідящее око!
 Чи ти дивилося з-висока,
 Як сотнями в кайданах гнали
 В Сібір невольників святих,
 Як мордували, розпинали
 І вішали?!

А ти не знало?
 І ти дивилося на них
 І не ослікло?! Око, око!
 Не дуже бачиш ти глибоко!
 Ти спиш в киоті, а царі...
 Та цур їм, тим царям поганим!
 Нехай верзуться їм кайдани,
 А я долину на Сібір
 Аж за Байкал; загляну в гори,
 В вертепи темнії і в нори
 Без дна глибокії, і вас,
 Споборники святої волі—
 Із тьми, із смрада і з неволі,
 Царям і людям на показ,
 На світ вас виведу на-далі
 Рядами довгими в кайданах...

ДОЛЯ.

Ти не лукавила зо мною;
Ти другом, братом і сестрою
Сіромі стала; ти взяла
Мене, маленького, за руку
І в школу хлопця одвелá
До п'яного д'яка в науку.
»Учися, серденько: колись
З нас будуть люди«,—ти сказала.
А я й послухав, і учивсь,
І вивчився.

А ти збрехала!
Які з нас люди?... Та дарма!
Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли,—у нас нема
Зерна неправди за собою....

Ходімо-ж, доленько моя,
Мій друже вбогий, нелукавий
Ходімо даліше: даліше слава,
А слава—заповідь моя.

9. II. 1858.
Нижній-Новгород.

Перводрук: »Хата«, 1860 стр. 89.
(До слів: Зерна неправди за собою . . .)

.....♦♦.....

МУЗА.

А ти, пречистая, святая,
 Ти сестро Феба молодая,
 Мене ти в пелену взяла
 І геть у поле однесла;
 І на могилі серед поля,
 Як тую волю на роздóллі,
 Тумáном сивим сповилá;
 І колихала, і співала,
 І чари діяла...

І я...

О, чарівниченько моя!
 Мені ти всюди помагала,
 Мене ти всюди доглядала
 І всюди, зоренько моя,
 Ти непорочною сіяла.
 В степу, безлюдному степу,
 В далекій неволі,
 Ти сіяла, пишалася,
 Як квіточка в полі.
 Із казарми нечистої
 Чистою, святою
 Пташечкою вилетіла
 І по-надо мною
 Полинула, заспівала
 Ти, золотокрила,
 Мов живущою водою
 Душу окропила!
 І я живу, і надó мною
 З своєю божою красою
 Горш ти, зоренько моя.
 Вітаєш ти, мій херувим,
 Золотокрилий серафим,

Моя порадонько святая,
Моя ти доле молодая,
Не покидай мене!

В-ночи

І в день, і в вечері, і рано
Вітай зо мною, і учи,
Учи неложними устами
Сказати правду!

Поможи

Молитву діяти до .раю;
А як умру, моя святая,
Моя ти мамо, положи
Свого ти сина в домовину,
І хоч єдиную слезину
В очах безсмертних покажи!

9. II. 1858. Перводрук: «Основа», 1860, кн. V, стр. 24.
Нижній-Новгород.

СЛАВА.

А ти, задріпанко, шинкарко,
Перекупко п'яна,
Де ти в ката забарилась
З своїми лучами?
У Версалі над злодієм
Набор розпустила?
Чи з ким иншим мізкаєшся
З нудьги та з похмілля?
Горниш лишеня ти до мене,
Та витнемо з лиха,
Гарнесенько обіймемось,
Та любо, та тихо

Пожартуєм, чмокнемося,
 Та й поберемося,
 Моя крале мальована,
 Бо я таки й досі
 За тобою чимчикую.
 Ти хоча й пишалась
 І з п'яними кесарями
 По шинках хилалась,
 А надто з тим Миколою
 У Севастополі,
 Та мені про те байдуже...
 Мені, моя доле,
 Дай на себе подивитись,
 Дай і пригорнутись,
 Під крилом твоїм любенько
 В холодку заснути!

9. II. 1858.
 Нижній-Новгород.

Перводрук: «Основа» 1862, кн. V, стр. 25.

СОН.

(М. А. Марковичі.)

На ваніщині шпеницю жала;
 Втомилася, не спочивать
 Пішла в снопи, пошкандибала
 Івана сина годувать.
 Воно сповитес кричало
 У холодочку за снопом.
 Розповилá, нагодувала,
 Попéстила, і ліби сном.
 Над сном сідя, задрімала.

І сниться їй: той син Іван
І уродливий, і багатий,
Уже засватаний, жонатий,
На вольній, бачиться,—бо й сам
Уже не панський, а на волі;
І на своїм веселім полі
У-двох собі пшеницю жнуть,
А діточки обід несуть...
І усміхнулася, небога.
Прокинулася—нема нічого!...
На Йвася глянула, взяла
Його, гарненько сповила,
І копу дожинать пішла,
Поки не чути ланового.

13. VII. 1858.
Петербург.

Перводрук: «Русская Бесѣда», 1859, кн. III.

.....✧.....

Я не нездужаю,—нівроку,—
А щось таке бачить око;
І серце жде чогось... Болить,
Болить і плаче, і не спить,
Мов негодована дитина.
Лихої, тяжкої години,
Мабуть, ти ждеш?

Добра не жди,

Не жди сподіваної волі,
Вона заснула: цар Микола
Її приспав, а щоб збудить
Хиренну волю, треба миром,
Громадою об'їх сталить,
Та добре вигострить сокиру,

Та й заходиться вже будить.
 А то проспить собі, небога,
 До суду божого страшного!
 А панство буде колихать,
 Храмї, палати мурувать,
 Любить царя свого п'яного
 Та византїйство прославлять,
 Та й. більше, бачиться, нічого!

22. XI. 1858.
 Петербург.

Перводрук: Пражське видання,
 т. II, стр. 210.

Подражаніє XI. псалму.

Мій Боже милий! Як то мало
 Святих людей на світі стало!
 Оден на другого кують
 Кайдани в серці, а словами,
 Медоточивими устами
 Цілюються і часу ждуть,
 Чи швидко брата в домовині
 З гостей на цвїнтар повезуть?....
 А ти, о Господи єдиний,
 Скуєш лукавій уста,
 Язик оттой велерічивий,
 Мовлявший: »Ми—не суєта!
 І. возвеличимо на-диво
 І розум наш, і наш язик...
 Та й де той пан, що нам закаже
 І думать таь, і говорить?«
 »Воскресну я!« той пан вам скаже:
 »Воскресну нині, ради їх,

Людий закованих моїх,
Убогих нищих... Возвелічу
Малих оттих рабів німих!
Я на сторóжі коло їх
Поставлю слово...»

І пониче,
Неначе стоптана трава,
І думка ваша, і слова.
Неначе срібло куте, бите
І семйкрати передите
Огнем в горнилі, словеса
Твої, о Господи, такії;
Розкинь же їх, Твої святії,
По всій землі!

І чудесам
Твоїм увірують на світі
Твої малі убогі діти.

15. II. 1859.
Петербург.

Перводрук: «Основа», 1861, кн. X, стр. 1.

Марку Вовчку.

(На пам'ять 24 генваря 1859.)

Недавно я по-за Уралом
Блукав і Господа благав,
Щоб наша правда не пропала,
Щоб наше слово не вмірало,
І виблагав!

Господь послав
Тебе нам, кроткого пророка,

І обличителя жестоких,
Любий неситих.

Світе мій,
Моя ти зоренько святая!
Моя ти сило молодая!
Світи на мене, і огрій,
І оживи моє побите,
Убоге серце, неукрите,
Голоднее!

І оживу,
І думу вольную на волю
Із домовини воззову,
І думу вольную—о, доле,
Пророче наш, моя ти доню!—
Твою думу назову!

17. II. 1859.
Петербург.

Перводрук: Львівське видання 1867 р.,
т. II, стр. 215.

.....♦♦.....

Подражаніє Ісаїї глава XXXV.

Радуйся, швидко несполитая!
Радуйся, земле, неповитая
Квітчастим злаком!

Розпустись,
Рожевим криніом процвіти!
І процвітеш, позеленієш,
Мов Іорданові святії
Дуги зелені, береги.
І честь Кармилова і слава
Ливанова, а не лукава,
Тебе укріє дорогим

Золототканим, хитро питим,
Добром та волею підбитим,
Святим омóфором своїм.
І люди темніі, незрячі
Дива Господні побачать.

І спочинуть невольничі
Утомлені руки,
І коліна одпочинуть,
Кайданами куті.
Радуйтеся, вбогодухі,
Не лякайтесь дива!
Се Бог судить, визволяє
Довготерпеливих
Вас, убогих, і воздає
Злодіям за злою.

Тоді як, Господи, святая
На землю правда прилетить
Хоч на годиночку спочить,
Незрячі прóзрятъ, а кривіі,
Мов сáрна з гаю помайнують,
Нічим стверзуться устá,
Прорветься слово, як вода,
І дебр-пустиня неполита,
Сділющою водою вмиа,
Прокинесться, і потечуть
Веселі ріки, а озéра
Кругом гаями поростуть,
Веселим птаством оживуть.

Оживуть степи, озéра,
І не верстовіі,
А вольніі, широкіі,
Скрізь шляхи святіі
Простеляться; і не найдуть

Шляхів тих владик,
А раби тими шляхами,
Без гвалту і крику,
Позіходяться до-нуки,
Раді та веселі,
І пустиню опанують
Веселії села.

25. III. 1858.
Петербург.

Перводрук: Основа 1861,
кн. XI—XII, стр. 2—3.

.....♦♦.....

N. N.

Така, як ти, колись лілея
На Іордані процвіла,
І воплотила, пронесла
Святе слово над землею.
Як-би то й ти, Дністрівий цвіте...
Ні, ні! Крий Боже! Розіпнуть,
В Сибір в кайданах поведуть,
І ти, мій цвіте неукритий—
Не вимовлю...

Веселий рай
Пошли їй, Господи, подай!
Подай їй долю на сім світі,
І більш нічого не давай!
Та не бери її весною
В свій рай небесний, не бери,
А дай Твоєю красою
Надивуватись на землі!

19. IV. 1859.
Петербург.

Перводрук: Пражське видання,
т. II, стр. 212.

.....♦♦.....

ШСІЯ.

(Ф. І. Чернечку на пам'ять 22. ІХ. 1859.)

Ой по горі ромен цвіте,
Долиною козак іде
Та у журбї питається:
Де та доля мишається?

Чи то в шинках з багачами?
Чи то в степах з чумаками?
Чи то в полі на роздоллі
З вітром віється по волі?

Не там, не там, друже-брате!
У дівчини, в чужій хаті,
У рушничку та в хустині
Захована в новій скрині.

7. VI. 1859.

Перводрук: »Хата«, стр. 90.

Лихвин (у Харківщині).

.....✧.....

Ой маю, маю я оченята —
Нікого, мати, та оглядати,
Нікого, серденько, та оглядати!

Ой маю, маю і рученята —
Нікого, матінко, та обнімати.
Нікого, серденько, та обнімати!

Ой маю, маю і поженята —
Та ні з ким, матінко, потанцювати.
Та ні з ким, серденько, потанцювати!

10. VI. 1859.

Пяратин.

Перводрук: Львівське видання,

т. II, стр. 260.

СЕСТРИ.

Минаючи убогі села
Понаддіпрянські невеселі,
Я думав: »де-ж я прихилиюсь
І де подівуся на світі?«
І сниться сон мені: дивлюсь,
В садочку, квітами повита,
На пригорі собі стоїть,
Неначе дівчина, хатина.
Дніпро геть-геть собі розкинувся,
Сіяє батько та горить.
Дивлюсь: у темному садочку,
Під вишнею у холодюку,
Моя єдина сестра,
Многострадаљная святая,
Неначе в раї спочиває,
Та з-за широкого Дніпра
Мене, небога, виглядає.

І їй здається: виринає
З-за хвилі човен, доплива
І в хвилі човен порина...
»Мій братіку! Моя ти доле!«
І ми прокинулися: ти
На панщині, а я—в неволі!...

Оттак нам довелось йти
Ще з-малечку колючу ниву!
Молися, сестро! Будем живі,
То Бог допоможе перейти.

20. VII. 1859.
Черкаси.

Перводрук: »Основа«, 1861,
кн. VI, стр. 47—48.

.....

Колись дурною головою
Я думав: горенько зо мною!
Як доведеться в світі жить,
Людей і Господа хвалить?
В багні колодою гнилою
Валятись, старітись, гнить,
Умерти—й сліду не покинуть
На обікрадений землі!...
О, горе, горенько мені!
І де я в світі заховуюсь?
Що-день Пилати розпинають,
Морозять, шкварять на огні...

21. VII. 1859. Перводрук: »Основа«, 1862, кн. I, стр. 6.
Черкаси.

.....♦.....

Як-би то ти, Богдане паний,
Тепер на Переяслав глянув,
Та на замчище подививсь,—
Упився-б, здорово упивсь!

І... препрославлений, козачий
Розумний батьку!... і в смердячій
Жидівській хаті-б похмеливсь.
Або-б в калюжі утопивсь,
В багні свинячим...

Амінь тобі, великий муже,
Великий, славний, та не дуже!...
Як-би ти на-світ не родивсь,
Або в колисці ще упивсь,
То не купав би я в калюжі
Тебе, преславного... Амінь!

18. VIII. 1859. Перводрук: Львівське видання 1867, т. II,
Переяслав. стр. 260. Тільки від 1—4 рядка, від 5 до
кінця у пражському »Кобзарі«, II, стр. 213.

Та головонько моя бідна,
Того моя мила зблідла?
Чи пшеницю жала,
Чи ячмінь вязала,
Чи в недуженці лежала?
Була на риночку,
Пила горілочку,
На похміллячко лежала,
З родиною війшлась,
Горілки напилась.

Київ 1859.

Перводрук: »Критичний розслід над
текстом Кобзаря«, Доманицького, стр. 328.

.....✱.....

Во Іудеї, во дні они,
Во время Ирода царя,
Кругом Сіона й на Сіоні
Романські п'яні легіони
Паскудились.

А у царя,
У Ирода таки самого,
І у порогу й за порогом
Стояли ліктори. А цар,
Самодержавний государ,
Лизав у ліктора халяву,
Щоб той йому на те, на се,
Хоч пів-динарія позичив.
А той кишенею трясе,
Виймає гроші і не лічить,
Неначе старцеві дає.
І п'яний Ирод знову пє!
Як ось—не в самім Назареті,
А у якомусь у вертепі—

Марія сина привелá
І в Вифлеєм з малим пішла.
Біжить почтар із Вифлеєма
І каже: »Царю! так і так!
Зіновать, кукіль і будяк
Росте в пшениці!

Кляте плéмн

Давидове у нас зійшло,—
Зотни, поки не піднялось!«
— »Так що-ж!« промовив Прод паний:
»По всьому царству постивать
Малих дітий; а то погані
Нам не дадуть доцарювать!«
Почтар, нівроку, був підпийий,
Одав сенаторі приказ,
Щоб тільки в Вифлеємі били
Малих дітий

Спаси ти нас,

Младенче праведний, великий,
Од пьяного царя-гладики!
Од гіршого-ж Тебе спасла
Твоя преправедная Мати.
Та де-ж нам тую матір взяти?
Ми серцем годі до-гола!
Раби з ковардою на лобі,
Лакеї в золотій оздобі,
Онуча, змїття з помела
Його Величества!... та й годі.

24. X. 1859.
Петербург.

Перводрук: »Львівське видання« 1867 р.,
т. II, стр. 133.

.....

МАРІЯ.

(Поема.)

„Радуйся, ты бо обновила
єси зачатых стѣдно.“

(Акаф. Пр. Богор., ік. 10.)

Все упованіє мое
На тебе, мій пресвітлий раю,
На милосердіє твоє,—
Все упованіє мое
На тебе, Мати, возлагаю,
Свягая сило всіх святих,
Пренепорочная, благая!
Молюся, плачу і ридаю:
Воззри, Пречистая, на їх,
Оттих окрадених, сліпих
Невольників; подай їм силу
Твогого мученика Сина,
Щоб хрѣст-кайдани донесли
До самого, самого краю!
Достойно-літая!

Благаю,
Царице неба і землі!
Воньми їх стону і пошлі
Благий кінець, о всеблагая!
А я, незлобний, воспою,
Як процвітуть убогі села,
Ісалмом і тихим і веселим
Святуу доленьку твою.
А нині—плач, і скорб, і сльози
Душі убогої—убогий
Останню лепгу подаю.

I.

У Йосипа, у теслярá,
Чи в бондаря тогó святого,
Марія в найми́чках росла.
Росла собі і виростала,
І на порі Марія стала,
Рожевим квітом розцвіла
В убогій і чужій хатині,
В святому тихому раю.
Тесляр на найми́чку своєю,
Неначе на свою дитину,
Теслу́ було і струг покине,
Та й дивиться.

І час мине,
А він і оком не мигне,
І думає: »А-ні родини,
А-ні хатиночки нема,—
Одна-однісенька!... Хіба...
Ще-ж смерть моя не за плечима!»

А та стоїть собі під тином
Та вовну білу́ю пряде
На той бурну́с йому святéшний.
Або на беріг поведе
Козу з козяточком сердешним
І попасти́ і напоїть;
Хоч і далеко, так люби́ла-ж
Вона той тихий божий став,
Широку́ю Тивері́йду.
І рада, аж сміється, рада,
Що Йосип, сидя́чий, мовчав,
Не боронив їй, не спиняв
На став іти.

Іде, сміється;
А він сидить, та все сидить,

За струг, сердега, не береться.
Коза напеться та й пасеться,
А дівчина собі стоїть,
Неначе вкопана, під гаєм,
І смутно-сумно позирає
На той широкий божий став.
І мовила: »Тиверіядо!
Широкий царю озерам!
Скажи мені, моя порадо:
Якая доля вийде нам
З старим Іосифом? О, доле!
І похилилась, мов тополя
Од вітру хилиться в ярү.
»Йому я стану за дитину;
Плечми моїми молодими
Його старії підопру!
І кинула кругом очима,
Аж искри сипнули з очей,
А з добрих молодих плечий
Хитон полатаний до-долу
Тихенько зсунувся: ніколи
Такої божої краси
Ніхто не ўзрить!...

Злая-ж доля
Колучим терном провела,
Знущалася над красотою.
О, доленько!...

По-над водою
Ходою тихою пішла,
Лопух край берега найшла,
Лопух зірвала і накрила,
Неначе бриликом, своєю
Головоньку тую смутнүю,
Свою головоньку святую,
І зникла в темному гаю.

О світе наш незаходимий!
 О ти пречистая в женах!
 Благоуханный зельний крине!
 В яких гаях, в яких ярах,
 В яких незнаємих вертепах
 Ти заховався од сєки
 Огнепалимої тії,
 Що серце без огню розтопить
 І без води прорве, потопить
 Святії думоньки твої?!
 Де ти сховався?

Нїде!

Огонь заклїюнувся вже,—годї!
 Уже розжєврівся, і—нікода!—
 Даремне сила пропаде,
 До крови дійде, до костї
 Огонь той лютий, негасимий,
 І, недобитая, за сином
 Повинна будеш перейти
 Огонь пекельний.

Вже пророчить,

Тобі вже зазирає в очи
 Твоє грядущєє. Не зри!
 Сльозу пророчую утри,
 Заквітчай голову дівочу
 Лідеями, та тим рясним,
 Червоним маком, та й засни
 Під явором у холодочку,
 Поки що буде!

II.

У-вечері, мов зоря тая,
 Марія з гаю вихожає
 Заквітчана. Фавор-гора,
 Неначе з злата-серебрá.

Далéко-вiсоко сiяє,
Аж слiпить очi.

Пiдняла
На той Фавор свої святiї
Очицi кроткiї Марiя,
Та й усмiхнулась; зайняла
Козу з козяточком з-пiд гаю
І заспiвала:

»Раю, раю,
Темний гаю!
Чи я, молодая,
Милий Боже,—
В Твоiм раї—
Чи я, погуляю,
Нагуляюсь?»

Тай заговкла;
Круг себе сумно озирнулась,
На руки козеня взяла
І веселенькая пішла
На хутiр бондарiв убогий.
А йдучи, козеня, небога,
Нiби дитину на руках,
Хитала, бавила, гойдала,
До лона тихо пригортала
І цiлувала.

Козеня,
Неначе тeб кошеня,
І не пручалось, нe кричало,
На донi пeстилося, гралось.
Миль зо двi любо з козеням
Трохи-трохи не танцювала,—
І не втомiлась.

Вигляда
Старий, сумуючи пiд тиню,
Давненько вже свою дитину;

Зустрів її і привітав,
І тихо мовив:—»Де ти, в Бога,
Загаялась, моя небого?
Ходімо в кущу, опочій;
Та повечеряємо в-купі
З веселим гостем молодим.
Ходімо, доненько!»

»Який,

Який се гость?»

»Із Назарета,

Зайшов у нас підночувать,
І каже: Божа благодать
На ветхую Єлизавету
Учора рано пролілась,—
Учора,—каже,—привелá
Дитину-сина, а Захарій
Старий нарек його Іваном!
Так бачиш що...»

А гость роззутий,

Умитий, з кінці вихожав
В однім білому хитоні.
Мов намальований сіяв.
І став велично на порозі
І, уклонившись, вітав
Марію тихо...

Їй, небозі,

Аж дивно, чудно. Гость стояв,
І ніби справді засіяв.
Марія на його зирнула
І стрепенулась,—пригорнулась,
Неначе злякане дитя,
До Йосипа свого старого.
А потім гостя молодого
Просила, ніби повелá,
Очима в кущу.

Принесла́

Води погожої з криниці;
 І молоко, і сир козлиці
 Їм на вечерю подала;
 Сама-ж не їла й не пила,
 В куточку мовчки прихилилась
 Та дивувалася, дивилась
 І слухала, як молодий
 Дивочний гость той говорив.
 І словеса його святії
 На серце падали Марії,
 І серце мерзло і пеклось.

»Во Іудеї не було,—
 Промовив гость,—того ніколи,
 Що нині ўзриться. Равві,
 Равві великого глаголи
 На ниві сіються новій,—
 І виростуть, і пожнемó,
 І в житницю соберемо
 Зерно святее. Я Мессію
 Іду народу возвістити!
 І помолилася Марія
 Перед апостолом.

Горить

Огонь тихенько на кабіці,
 А Йосип праведний сидить
 Та думає...

Уже зірниця

На небі ясно зайнялась;
 Марія встала та й пішла
 З глеком по воду до криниці.
 І гость за нею, і в ярочку
 Догнав Марію...

Холодóчком

До сходу сонця провела́
До са́мої Тиверіяди
Благóвістителя, і рада—
Радесенька собі прийшла
До-дому.

III.

Жде його Марія

І ждúчи плаче; молоді́ї
Ланіти, очі і уста
Марніють зримо.

»Ти не та,

Не та тепер, Маріє, стала,
Цвіт зельний, наша краса́та!«
Промовив Йосип: »Диво стало́сь
З тобою, доненько моя!
Ходім, Маріє, повінча́ймось,
А то... (ї не вимовив—убють
На улиці!) і заховай́мось
В своїм о́азисі.«

І в путь

Марія на-швидку́ збиралась
Та тяжко плакала, ридала.
Ото-ж вони собі ідуть;
Несе з торбиною на плéчах
Нову коновочку старий:
Спродать би-то, та молоді́й
Купить хустиночку до-речі
Та й за повінчання одда́ть.

О, старче праведний, багатий!
Не од Сіона благодать,
А з тихої твоєї хати
Нам возвістилася.

Як-би

Пречистій їй не дав ти руку,
Рабами-б біднії раби
І досі мерли-би.

О, муко!

О, тяжкая душі печаль!
Не вас мені, сердешних, жаль,
Сліпі ви, нищі душою,—
А тих, що бачать над собою
Сокиру, молот—і кують
Кайдани новії. Убють,
Заріжуть вас, душеубийці,
І із кровавої криниці
Собак напоять!

Де-ж подівсь

Дивочний гость отой лукавий?
Хоч-би прийшов та подививсь
На брак той славний і преславний,
На брак окрадений!

Не чуть,

Не чуть його, а-ні Мессії.
А люди ждуть чогось, і ждуть
Чогось непевного...

Маріє!

Ти-ж, безталанная, чого
І ждеш, і ждатимеш од Бога
І од людей Його?!

Нічого,

Ні-же апостола того
Тепер не жди! Тесляр убогий
Тебе повінчану веде
В свою убогую хатину.
Молись і дякуй, що не кинув,
Що на розпуття не прогнав;

А то-б цеглиною убили,
 Як-би не вкрив, не заховав!
 В Єрусалимі говорили
 Тихенько люди, що стялі
 У городі Тиверіяді,
 Чи то якогось розп'яти
 Провозвістителя Мессі?
 »Його?« промовила Марія,
 І веселенькая пішла
 У Назарет.

І він радіє,
 Що наймичка його неслá
 В утробі праведную душу
 За волю розп'ятого мужа.

Ото вони собі ідуть;
 Прийшли до-дому, і живуть
 Повінчані, та невеселі.
 Тесляр колисочку дебілу
 Майструє в сінях; а вона,
 Пренепорочная Марія,
 Сидить собі коло вікна
 І в поле дивиться, і шие
 Маленьке сорочення—
 Комуś то це...?

IV.

»Хазяїн дома?«
 На дворі крикнуло. »Указ
 Од кесаря, його самого,
 Щоб ви сьогодні, сей-же час,
 Ви на ревізію у гóрод,
 У город Вифлеєм ішли!«
 І зник, пропав той тяжкий голос,
 Тільки луна в яру гула.

Марія зараз заходилась
 Шекті опрісноки; спекла,
 В торбину мовчки положила
 І мовчки за старим пішла
 У Вифлєсм.

»Святая сило,
 Спаси мене, мій Боже милий!«—
 Тільки й промовила. Ідуть,
 Сумуючи собі обоє,
 І вбогії—перед собою
 Козу з козяточком женуть,
 Бо дома ні на кого кинуть.
 А може Бог пошле дитину
 В дорозі, от і молоко
 Сердешній матері. Скотіна
 Іде пасучися, рядком
 Ідуть за нею батько й мати.
 І починають розмовляти.
 По-волі тихо.

»Семіон
 Протопрєсвітер«—Йосип мовив—
 »Таке-то пророче слово
 Сказав мені: святий закон
 І Авраама і Мойсея
 Возобновлять мужі Єссєї;
 І,—каже,—поті не умру,
 Поки Мєссію не узрю!—
 Чи чуєш ти, моя Іарів?
 Мєссія прийде!«

»Вже прийшов,
 І ми вже бачили Мєссію!«
 Марія мовила.

Найшов
 Опріснок Йосип у торбині,
 Дас та й каже: »На, дитино!
 Покай що буде, укріпись!

До Вифлєсма не близенько,
Та й я спочину: утомивсь!
Та й сіли на шляху гарненько
Полуднувать.

Ото-ж сидять,
А сонце праведне швиденько.
До-долу котиться і—глядь!
Сховалося, і смеркло в полі,
І—диво дивне!... ніколи
Ніхто не бачив і не чув
Такого дива!

Аж здрігнув
Святий тесляр—мітла з востоку
Над сáмим Вифлєсом, боком,
Мітла огненная зійшла,
І степ і гори осіяла.
Марія з шляху не вставала—
Марія сина привелá,
Єдиную ту́ю дитину,
Що нас од кáторги спаслá
І, пресвятая, неповинна
За нас, лукавих, розп'ялáсь!
А недалеко, край дороги,
Отару гнали чабани,
Та й їх побачили.

Небогу,

Ії й дитяточко взяли
І у вертеп свій принесли,
І чабани його убогі
Еммануїлом нарекли.

До сходу сонця, рано-рано,
У Вифлєсмі на майдáні
Зійшовся люд і шопотить,
Що щось непевче з людьми б́уде
Во Іудеї; гомонить.

І тихне люд. »О люде, люде!«
Чабан якийсь біжить, кричить:
— »Пророчество Ісремїї,
Ісаїї збулось, збулось!
У нас, у пастирий. Мессія
Родівся вчора!«...

Загуло

У Вифлєсмі на майдані:
»Мессія!... Ісус!... Осанна!...«
І люд розходивсь.

V.

Через час,
Чи через два, прийшов указ
І легіон з Єрусалима
Од того Ірода; незримо
Й нечуте сталося тоді:
Ще діточки сповиті спали,
Ще купіль гріли матері,—
На марне гріли!... не купали
Маленьких діточок своїх:
Ножи салдати сполоскали
В дитячий праведний крові!
Таке-то на світі сталося!
Дивітеся-ж, о матері,
Що роблять Ироди царі!

Марія навіть не ховалась
З своїм младенцем. Слава вам,
Убогим людям, чабанам,
Що привітали, заховали
І нам Спасителя спасли
Од Ірода!

Нагодували

І напоїли, і дали

Кожух і свиту на дорогу
 І, небораки, додали
 Ослицю дійну, і небогу
 З її дитяточком малим
 І посадили й провели
 В-ночі тайними манівцями
 На шлях Мемфіський.

А мітла,

Мітла огненная світила,
 Неначе сонце, і дивилась
 На ту ослицю, що неслá
 В Єгипет кроткую Марію
 І народженого Мессію.

Як-би де на світі хоч раз
 Цариця сіла на ослицю,
 То слава стала-б про царицю
 І про великую ослицю
 По всьому світу.

Ся-ж неслá

Живого істинного Бога!
 Тебе-ж, сердешну, Конт убогий
 Хотів у Йосила купить,
 Та здохла ти: мабуть, дорога
 Таки завадила тобі!

У Нилі скупанеє спить
 В пелюшках долі під вербою
 Дитяточко. А між лозою—
 З лози колісочку плете
 Та плаче праведная мати,
 Колиску тую плетучи.
 А Йосип заходився хату
 Із очерету будувати,
 Щоб хоч укритися в-ночі.
 З-за Нилу сфінкси, мов слічі,

Страшними мёртвими очима
На тее дивляться; за ними
На голому піску стоять
По шнуру піраміди в-ряд,
Мов фараонова сторо́жа,
І ніби фараонам знать
Вони дають, що правда божа
Встає вже, встала на землі,
Щоб фараони стереглись.

Марія найнялася прясти
У Копта вовну; а святий
Іосиф взявсь отару пасти,
Щоб хоч козу ту заробить
На молоко малій дитині.
Минає рік.

Коло хатини
В повіточці своїй малій
Той бондар праведний, святий
І гадки, праведний, не має—
Барило й бочку набиває,
Та ще й курникає.

А ти?

Не плачеш ти і не співаєш;
Гадаєш, думаєш-гадаєш,
Як його вчити, навести
На путь святий, святого сина,
І як його од зол спасти,
Од бур житейських одвести...

Ще рік минув. Коло хатини
Коза пасеться, а дитина
І невеличке козеня
У сінях граються; а мати
Сидить на призьбі коло хати
Та вовну з кужілля пряде.

Аж ось і сам старий іде
З ціпочком тихо по-під тином:
Носив у город шапличок
Продать: йому медяничок,
А їй немудрую хустину,
Собі-ж несе на постолі
Ремёню доброго.

Спочинув,
Та й каже: »Доню! не журись:
Царя вже Ирода не стало!
Чогось у-вечері наївсь,
Та так наївся, що й опрігсь,—
Такеє-то мені сказали.
Ходімо, каже, у свій гай,
У свій маленький тихий рай,
Ходім до-домоньку, дитино!«
— »Ходім!« сказала, та й пішла
На Нил сороченята прати
В дорогу синові. Паслась
Коза з козятком коло хати,
А Йосип сина забавляв,
На призьбі сідя, поки мати
На річці прала ті малі
Сорбчечки; а потім в хаті
Поморщив добре постолі
Собі в дорогу. Та й знялісь
До сходу сонця, по торбині
На плечі взявши, а дитину
У-двох в колисочці несли.

VI.

То саяк, то так прийшли до-дому.
Бодай не довелось нікому
Узріть такеє!

Благодать,
Гайочок тихий серед поля,
Одна-єдина їх доля,
Оттой гайочок—і не знать,
Де він кохався, і хатина—
Все, все сплюндровано.

В руїні
Їм довелося ночувать.
В ярк Марія до криниці
Швиденько кинулася: там
Колись-то з нею яснолицій
Зустрівся гость святий...

Бурян,
Будяк колючий з кропивою
Коло криниці порослі.
Маріє, горенько з тобою!
Молися, серденько, молися!
Окуй свою святую силу,
Довготерпінієм окуй,
В сльозах кровавих загартуй!
Небога трохи не втопилась
У тій криниці.

Горе нам
Було-б іскупленим рабам!
Дитина-б тая виростала
Без матері, і ми-б не знали
І досі правди на землі—
Святої волі.

Схаменулась
І тяжко-важко усміхнулась
Та й заридала. Полились
На цямрину святії сльози
Та й висохли; а їй, небозі,
Полégшало.

Єлисавета,
Стара вдова, у Назареті,

З малим синком своїм жилá,
Таки з Іваном, та й булá
Якась рідня їм.

В-ранці рано
Свою дитину, безталанна,
Нагодувала, одяглá,
І за святим своїм пішла
У Назарет той до вдовиці,
В сусіди, в наймичкі, проситись.
Дитяточко собі рослó,
З Івасем удовénком гралось,
Уже чимáле підрослó.
Якось вони собі гуляли
У-двох на улиці; знайшли
Дві палочки, та й понеслі
До-дому матерям на дрóва:
Звичайне, діточки!

Ідуть
І веселенькі і здорові,—
Аж любо глянуть, як ідуть.
Ото-ж воно, мале, взялó
Другу́ю палочку у Йвася
(Івась у коники гулявся),
Зробило хрестик, та й неслó
До-дому, бачте, показати,
Що й він уміє майструвати.
Марія ще за ворітьми
Дітий зустріла, і зомліла
І трупом пала, як узріла.
Той хрестик-шибеничку.

»Злий,

Недобрий чоловік, лихий
Навчив тебе, моя дитино,
Зробить отсе. Покинь, покинь!«
А він, маленький, неповинний,
Святу́ю шибеничку кинув

І заривав, і пролились
 Ще в перший раз младенчі . . . ози
 На лоно матерне.

Небозі

Ніби полéгшало. Взяла,
 У холодочок завела,
 В бурян, в садок, поцілувала
 Та коржиком нагодувала,
 Свіженьким коржиком; воно-ж
 Попéстилось собі, погралось
 Та й спатоньки, мале, лягло,
 Таки-ж у неї на колінах.
 Ото-ж і спить собі дитина,
 Мов янголяточко в раю,
 І на єдиную свою
 Та мати дивиться і плаче
 Тихенько-тихо: ангел спить...
 То щоб його-то не збудить!
 Та й не догледіла: неначе
 Окропу капля, як огонь,
 На його впала, і воно
 Прокинулось.

Швиденько слёзи

Марія втерла сміючись,
 Щоб він не бачив, і небозі
 Не довелось одурить
 Малого сина: подивилось,
 І заривало.

Заробила,

Чи то позичила вдова,
 Пів-копи тую на буквар.
 Сама-б учила, так не знала-ж
 Вона письма тогó. Взяла,
 Та в школу хлопця одвела
 У ієссейську; доглядала-ж

Сама його, сама й навчала
Добру і розуму.

Івась,

Таки вдовенко, в його вдавсь,
Та в-двох собі й ходили в школу
І вчились в-купчці. Ніколи
Ані пограється з дітьми,
Ані побігає; самий
Одєн-однісенький, бувало,
Сидить собі у бурянї
Та клепку тече: помагало
Святому батькові в трудах.

VII.

Якось по сьомому годочку
(Малий вже добре майстрував),
Одпочиваючи в кутічку,
Старий на сина дивувався:
Який-то з його майстер буде?
Які-то люди з його будуть?
Та взявши відер, кандійск,
І батько, й мати, і воно
Пішли на ярмарок у сáмий—
Самісінький Єрусалим;
Хоч і далеко, так спродати
Дорогше можна.

От прийшли,
Розташувались. Батько й мати
Сидять собі та продають
Добро своє. А де-ж дитина?
Побігло десь... Шукає сина
Та плаче матір,—і не чує,
Де ділося! У синагогу
Зайшла благать благого Бога,

Щоб син її найшовсь; аж—глядь!
 Межи раввинами дитина,
 Її хлопяточко, сидить,
 І навчає неповинне:
 Як в світі жити, людий любити,
 За правду статъ, за правду згинуть—
 Без правди горе!—»Горе вам,
 Учителі архиереї!...«
 І дивувались фарисеї
 І книжники його речам,
 А радість матері Марії
 Неізреченная!

Мессію,
 Самого Бога на землі
 Вона вже зріла...

Спродались,
 Во храмі помолились Богу,
 І веселенькі в дорогу
 До-дому рушили в-ночі,
 По холодочку.

Виростали,
 І в-купі вчились, ростучі,
 Святії діточки; йинались
 Святії тії матері
 Своїми дітками.

Із школи
 Путем терновим розійшлись
 Обидва: божії глаголи,
 Святую правду на землі
 І прорікали, й розцїлись
 За воленьку, святую волю!...

Іван пішов собі в пустиню,
 А твій—між люди; а за ним,
 За сином праведним своїм.
 І ти пішла.

В старій хатині,
В чужій покинула його,
Святого Йосипа свого;
Пішла тинятись по-під-тинню,
Аж поки-поки не дійшла
Аж до Голгофи...

VIII.

Бо за сином
Святая мати всюди йшла;
Його слова, його діла,—
Все чула й бачила, і мліла,
І мовчки-трепетно раділа,
На сина дивлячись.

А він
Сидить було на Єлеоні,
Одпочива. Єрусалим
Розкинувся гордо перед ним,—
Сіє в золотім виссоні
Ізраїльський архисрей,
Романський золотий плебей!
І час, і два мине, не встане,
На матір навіть не погляне,
Та аж заплаче, дивлячись
На іудейськую столицю.
Йі вона заплаче, ідучи
У яр по воду до криниці,
Тихесенько, і принесе
Води погожої, і вмие
Утомлені стопи святії;
І пити дасть, і отрясе,
Одус прах з його хитона,
Зашине дірочку, та й знову
Під смокву піде і сидить

І дивиться—о, всесвятая!—
 Як син той скорбний спочиває.
 Аж ось і дівтора біжить
 Із гóрода: його любили
 Святії діточки; слідком
 За ним по улицах ходили,
 А иноді й на Єлсон
 До його бігали малії.
 Отó-ж прибігли.—»О, святії,
 Пренепорочніі!« сказав,
 Як ўзрів діточок, привстав
 І цілував, благословляя;
 Погрався з ними, мов маленький,
 Надів бурнўс, і веселенький,
 З своїми дітками пішов
 В Єрусалим на слово нóве,
 Поніс лукавим правди слово.
 Не вияли слову, розп'ялі!...

Як розпинать його велі,
 Ти на розп'утії стояла
 З малими дітьми. (Мужики,
 Його брати, ученикі
 Перелякались, повтікали.)
 — »Нехай іде, нехай іде!
 Оттак і вас він поведе!«
 Сказала дітям і упала
 На землю трупом.

Розп'ялась

Твоя єдина дитина.
 А ти, спочинувши під тином,
 У Назарет оттой пішла.
 Вдову давно вже поховали
 В чужій позиченій труні
 Чужії люди, а Івана

Її зарізали в тюрмі.
І Йосипа твого не стало!
А ти, як палець той, осталась
Одна-однісенька.

Такий

Талан твій латаний, небого!
Браті його, ученикі
Нетвердії, душеубогі,
Катам на муку не дались:
Сховались, потім розійшлись,
І ти їх мусіла збирати...
Ото-ж вони ядось зійшлись
В-ночі круг тебе сумувати,
І ти, великая в женах,
І їх униніє і страх
Розвіяла, мов ту полову,
Своїм святим огненним словом;
Ти дух святий свій пронесла
В їх душі вбогії...

Хвала

І похвала тобі, Маріє!
Мужі воспринули святії,
По всьому світу розійшлись,
І іменем твогого Сина,
Твої скорбної дитини,
Любов і правду рознесли
По всьому світу; ти-ж під тином,
Сумуючи, у бурині
Умерла з голоду.

Амінь.

Х.—11. XI. 1859.
Петербург.

Перводрук: »Пражське видання«,
т. II, стр. 215—235.

.....❖.....

Подражаніє Єдуарду Сові¹⁾.

Посажу коло хатини,
На спомин дружині,
І яблоньку, і грушеньку,
На спомин єдиній!

Бог дасть, виростуть. Дружина
Під деревами тими
Сяде собі в холодочку
З дітками малими.

А я буду групи рвати,
Діткам подавати,
З дружиною єдиною
Тихо розмовляти:

— Тоді, серце, як бралися,
Сі дерева садив я...
Щасливий я!—»І я, друже,
З тобою щаслива!»

19. XI. 1859.
Петербург.

Перводрук: »Основа« 1862, кн. II, стр. 2.

¹⁾ Єдуард Желіговский підписувався псевдонімом Антоній Сова. Тому тут і повинно-б бути: Антонію Сові.

ПОДРАЖАНІЄ ІЕЗІКІШЛЮ.

(ГЛАВА 19.)

Восплач, пророче, сине божий,
І о князях, і о вельможах,
І о царях оттих!

І рци:

На-що та сука, ваша мати,
Зо львами кліщилась, щенята?
І добувала вас лихих,
І множила ваш род проклятий?
А потім з вас, щенят зубатих,
Зробились львичища. Людий,
Незлобних праведних дітий,
Жрете, скажені!... Мов шуліка
Хватає в буряні курча,
Клює і рве його.

А люде,—

Хоч бачать люде, та мовчать.

Ото-ж львиня те—дике, люте!

Підстерегли його, взяли,
Та, заковавши добре в пута,
В Єгипет люде одвели
На каторгу.

А мати... мати

Спустила друге бісовате
Своє скаженеє звіря,—
Та вже такого сподаря,
Що гради й весі пожирало,
Земля тряслася, трепетала
Од реву львичища того.
Окули люде і цього,
Заперли в щелени удила,
І в Вавилоні посадили

В тюрму глибоку, щоб не чуть
Булó на світі того рику
Самодержавного владики,
Царя неситого...

Минуть,—

Уже по-трохи і минають,
Дні беззаконія і зла.
А львицища того не знають,—
Ростуть собі, як та лоза
У темнім лузі, уповають
На корінь свій, уже гнилий,
Уже червивий, і малий,
І худосильний.

Вітер з поля

Дихне, погне і полама́.

І ваша злая своєволя
Сама скупається, сама
В своїй же крові.

Плач великий,

Во-місто львицищого рика,
Почують люди, і той плач—
Нікчемний, довгий і поганий—
Межи людьми во притчу стане,
Самодержавний оттой плач.

6. XII. 1859.
Петербург.

Текст по копії Л. Жемчужникова опубліко-
ваний О. Кониським у Записках наукового
товариства ім. Шевч. т. 39.

.....♦.....

ОСІЙ ГЛАВА XIV

(Попражаніє.)

Погинеш, згинеш, Україно!
Не стане знаку на землі!
А ти пишалася колись
В. добрі і розкоші!

Вкраїно,
Мій любий краю неповинний!
За-що тебе Господь карà,
Карàє тяжко?

За Богдана,
Та за скаженого Петра,
Та за панів оттих поганих
До краю нищить,—покара,
Убє незримо...

І правдиво!
Бо довго довготерпеливий
Дивився мовчки на твою,
Гріховную твою утробу,
І рек во гніві: »Потреблю
Твою красу, твою оздобу;
Сама розіпнешся! Во зlobі
Сини твої тебе убють
Оперені, а злозачаті
Во чреві згинуть, пропадуть,
Мов недолежані курчата,
І плача, матернього плача,
Ісполню гради і поля,
Да зрить розтленная земля,
Що я—держитель, і все бачу!»

Воскресни, мамо! І вернися
В світлицю-хату опочий!

Бо ти аж надто вже втомилась,
Гріхи синовні несучи.

Спочивши, скорбная, скажи,
Пророчи своїм лукавим чадам,
Що пропадуть вони лихі,
Що їх безчестів, і зрада,
І криводушіє—огнем.
Кровавим, пламенним мечем
Нарізані на людських думах;
Що крикне кара повсипища,
Що не спасе їх добрий цар,
Їх кроткий, лийний господар!
Не дасть їм пити, не дасть їм їсти,
Не дасть кони вам, охляп сісти
Та утікати; не втечете
І не сховаєтесь!

Велюди

Вас найде правда-мета, а люди
Підстерезуть вас, на то те-ж
Уловлять, і судити не будуть:
В кайдани туго окують,
В село на зрище приведуть.
І на хресті оттім, без ката
І без царя, вас, біснуватих,
Ростнуть, розірвуть, розіпнуть,
А кровю вашою, собаки,
Собак напоять!..

І додай,

Такеє слово їм додай,
Без пригні, йискажи: Зробили,
Руками скверними створили
Свою надію, її речетє,
Що цар—наш Бог, і цар—надія,
І нагодус і одріє
Вдову і сирот. Ні не те!
Скажи їм бсь що добрешуть боги

Ті ідоли в чужих чертогах!
Скажи, що правда оживе,
Натхне, накличе, нажене
Не ветхес, не древле слово
Ровтліннес, а слово нове
Між людьми криком пронесе
І люд окрадений спасе
Од ласки царської...

25. XII. 1859.
Петербург.

Перводрук: Пражське видання,
стр. 236—237.

.....*.....

Дівча любе, чорнобриве
Несло з льоху пиво,
А я глянув, подивився—
Та аж похилився.
Кому воно пиво носитъ?
Чому босе ходить?
Боже сильний! Твоя сила—
Та тобі-ж і шкодить.

15. I. 1860.
Петербург.

Перводрук: Львівське видання, 1867,
т. II, стр. 261.

.....*.....

Ой діброво, темний гаю,
Тебе одягає
Тричі на рік... Багатого
Собі батька маєш!

Раз укріє тебе рясо
Зеленим покровом,

Аж сам собі дивується
На свою діброву.

Надивившись на доненьку
Любу, молодую,
Візьме її та й огорне
В ризу золотую,

І сповне дорогою
Білою габою,—
Та й спать ляже, втомившись
Турбою такою.

15. 1. 1860.
Петербург.

Перводрук: Пражське видання, т. I, стр. 75.

.....

Подражаніє сербському.

Наїхали старости,
Й молодіж за ними.
Вони собі пішли в хату
З батьком розмовляти,
А я в його, молодого,
В того чорнобривця,
Беру коня, та й нічого...
Веду до криниці.
Кінь утомлений, копита
Розкуті, розбиті,
Сіделечко мережане
Зопсуге, невірите.
— »Скажи, коню, до кого це
Ви так нагло гнались?
До якоїсь чорнобривки
Всю ніч майнували.

Чи ти-ж, коню, будеш пити
З нашої кришки?
Чи буде та чорнобривка
Сеї рік молодиця?»

4. V. 1860.

Петербург.

Перводрук: Львівське видання 1867 р.
г. II, стр. 261.

.....*.....

МО. ПІГТВИ.

I.

Царям, веселітнім шинкарям,
І дукачі, і талярї,
І пута кутії пошли!

Робочим головам, рукам,
На сій окраденій землі
Свою Ти силу низпошли!

Мені-ж, мій Боже, на землі
Подай любов, сердешний рай.
І більш нічого не давай!

24. V. 1860.

Петербург.

II.

Царів, кровавих шинкарів,
У пута кутії окуй,
В склепу глибокім замуруй!

Трудящим людям, всеблагий,
На їх окраденій землі
Свою Ти силу низпошли!

А чистих серцем — коло їх
Постав Ти ангели свої,
Щоб чистоту їх соблюлі!

Мені-ж, о Господи, подай
Любити правду на землі
І друга щирого пошли!

25. X. 1860.

III.

Злочиннаючих спини,
У пута кутії не куй,
В склепи глибокі не муруй!

А доброзичдущим рукам
І покажи і поможи,
Святую силу низпошли!

А чистих серцем? — Коло їх
Постав Ти ангели свої
І чистоту їх соблюди!

А всім нам в-куні на землі
Єдиномисліє подай,
І братолюбіє пошли!

27. X. 1860.

IV.

Тим неситим очам,
Земним бо́гам, царям
І плуги й кораблі,
І всі добра землі,
І хвалебні псалми
Тим дрібненьким бо́гам!

Роботящим рукам.
 Роботящим умам
 Перелогі орать,
 Думать, сіять, не ждять
 І посіяне жать—
 Роботящим рукам.

Добросердним, малим,
 Тихолюбцям святим,
 Творче неба й землі,
 Долгоденствіє їм
 На сім світі, на тім
 Рай небесний пошли!

Все на світі—не нам,
 Все богам тим, царям:
 І плуги й кораблі,
 І всі добра землі,
 Моя люблю, а нам—
 Нам любов між людьми!

31. V. 1860. Перводрук: Пражське видання, стр. 238—240.
 Петербург.

.....♦♦.....

Колись-то ще, во время оно,
 Помпілій Нума, римський цар,
 Тихенький, кроткий государ,
 Втопившись пишущі закони,
 Пішов любенько погулять
 І одпочить, та спочивавши
 Додумать, як би те скувать
 Кайдани на Римлян.

І взявши
 Гнучкий однісіток лози,

Каблўчку заходивсь плестї,—
На шию-б то.

Коли погляне—

У холодочку під платаном
Дівча заквітчанеє спить..
Дріадам нічого робить
Перед такою красотою,
Перед богинею такою!
Сама Еґерія в гаю,
Кленўчи доленьку свою,
Повісилась.

А мудрий Нума

І на дівча і на цвітї
Дивується собі і дума:
Який би ретязь ще силестї?

28. V. 1860.
Петербург.

Перводрук: Пражське видання,
т. II, стр. 367.

.....~*~.....

ПЛАЧ ЯРОСЛАВНИІ.

В Путивлі граді в-ранці рано
Співає-плаче Ярославна,
Як та зозуленька кує,
Словами жа́лю додає:

»Полечу, каже, зигзи́нцю,
Тією чайкою-вдовицею,
Та по-над Доном полечу́,
Рукав бобровний омокчу́
В ріці Каялі, а на тілі,
На княжім білім помарнілім
Омною кров суху, отру́
Глибокії, тяжкії рани.«

І квилить-плаче Ярославна
В Путивлі рано на валу:
»Вітрило, вітре мій єдиний,
Легкий, крилатий господине!
На-що на дужому крилі
На вої любії мої,
На князя, ладо мого мило,
Ти ханові метаєш стріли?
Не мало неба, і землі,
І моря синього?

На мові
Гойдаї насади-кораблі
А ти, прелютій!...
Рече, гурі
Мого веселіє укрив
В степу на тирі рогатій»

Сумув, квилить, плаче рано
В Путивлі граді Ярославна,
І каже: »Дужині і старині
Широкий Дніпро не мити!
Пробив-еси високі скали,
Текучи в землю Половчаню
Носив-еси на байдаках
На Половчан, на Тосида
Дружину твою Святослава
О, мій Словутинце преславний!
Мого ти ладо принеси,
Щоб я постіль весели смію,
У море сліз не носила я,
Сльозами моря не дозний!»

І плаче-плаче Ярославна
В Путивлі на валу на бамі
Святе сонечко зійшло
І каже

»Сонце пресвяте!
На землю радість принесло,
І людям, і землі—моєї
Тугі-нудьгі не розвелó.
Святий, огненний господине!
Спалив-еси луги, степи,
Спалив і князя, і дружину,—
Спали мене на самоті!
Або не грій і не світи!...
Загинув ладо, й я загину!»

4. VI. 1860.
Петербург.

II.

З-перед-світа до вечора,
А з вечора до досвіта
Летить стріла каленая,
Брязчить шабля о шеломи,
Трощить списи гартовані
В степу, в незнаемому полі,
Середі землі половецької.

Земля чорна копитами
Поорана, поритая;
Кістями земля засіяна,
А кровію политая.
І журба-тұга на тім полі
Зійшла для руської землі.

Що гомонить оттам, зичить
У-досвіта?

То повертає
Той Ігорь військо на пригоду
Тому буй-туру Всеволоду.

І бились день,
І другий билися.

Та коло полудня на третій
Покинули Ігореві стязі.

Оттак на березі Каяли
Брати різнились, бо не стало
Крови-вина!

Допирували
Хоробрі Русичі той пир
Сватів упоїли,
І самі простяглися
За землю руськую.

Хилилась
І слалась плачучи́ трава,
Високі гну́лись деревá,
До-долу гнулися, журились...

6. VII. 1860.
Петербург.

III.

В Путивлі граді в-ранці рано
Сумує, плаче Ярославна:
»Полечу, рече, зозудею,
По-над Дунаєм полечу́!
Рукав бообряний омо́чу
В ріці Каялі, і омню
На княжому де́белім тілі
Засохлу кров його... отру
Глибокії на любім ранн.»

І плаче—плаче Ярославна
В Путивлі городі, й рече:
»Вітрило, вітре, господине!
На-що ти вієши, несеш
На легкому крилі своєму
Хановські стріли на моє
Єдине ладо й його тої?

14. IX. 1860.
Петербург.

Перводрук: Львівське видання 1867 р.,
т. II, стр. 135—137.

На смерть Григорія, митрополита Петербургського.

Умер муж велій в власниці.
 Не плачте, спроти, вдовиці.
 А ти, Аскоченський, възплач
 Во-утріє на тяжкий глас!
 І Хомяков, Русі ревнитель,
 Москви, отечества любитель,
 О юнкобóрцеві возилад!
 І вся, о *«Русская Бельда»*,
 Во глас єдиний ісповедуї
 Свої гріхи, — і плач, і плач...

17. VI. 1860.
 Петербург.

Перводрук: Пражське видання
 т. II, стр. 241.

.....♦♦.....

Гимн чернечій.

Удар, громе, над тим домом,
 Над тим божим, де мремо ми,
 Тебе-ж, Боже, зневажасм,
 Зневажаючи співасм:
 Аллилуя!

Як-би не ти, ми-б любились,
 Кохалися-б та дружились.
 Та діточок виростили,
 Научали-б та співали:
 Аллилуя!

Одурив ти нас, убогих;
Ми-ж, окрадені небоги,
Самі тебе одурили
І скиглячи возопили:
Аллилуя!

Ти постриг нас у черниці,
А ми собі—молодиці,
Та танцюєм, та співаєм,
Співаючи примовляєм:
Аллилуя!

20. VI. 1860.
Петербург.

Перводрук: Пражське видання,
т. II, стр. 241.

.....✱.....

Над Дніпровою сагою
Стоїть явір між лозою,
Між лозою з ялиною,
З червоною калиною.

Дніпро беріг ріє, ріє,
Яворові корінь миє;
Стоїть старий, похилився,
Мов козак той зажурився;

Що без долі, без родини
Та без вірної дружини,
І дружини, і надії
В самотині посивіє!

Явір каже: »похилюся,
Та в Дніпріві скупаюся.«
Козак каже: »погуляю,
Та любую пошукаю.«

А калина з ялиною
Та гнучкою лозиною,
Мов дівчаточка із гаю
Вихожаючи співають.—

Повбірані, заквітчані
Та з таланом заручені,
Думки-гадоньки не мають—
Вються, гнуться та співають...

24. VI. 1860.
Петербург.

Перводрук: »Основа«, 1861, кн. X, стр. 2.

.....✧.....

Росли у-купочці, зросли,
Сміялись, гратись перестали,
Неначе й справді розійшлись.
Зійшлись незабаром, побрались;
І тихо, вєседо пройшли,
Душею, серцем не повинні,
Аж до самої домовини...
А між людьми-ж вони жили!

Подай-же й нам, всещедрий Боже,
Оттак цвісти, оттак рости,
Так одружитися і йти,
Не сварячись в тяжкій дорозі
На той світ тихий перейти!
Не плач, не вопль, не скрегіт зуба—
Любов безвічну, сугубу
На той світ тихий принести!

25. VI. 1860:
Петербург

Перводрук: Пражське видання,
т. I, стр. 358.

.....✧.....

Світе ясний, світе тихий,
 Світе вольний, несповитий!
 За-що ж тебе, світе-брате,
 В своїй добрій теплій хаті
 Оковано, омурано,
 Премудрого одурено,
 Багрянцями закрито
 І рознятієм добито?...

Не добито!

Стрепенися

Та над нами просвітися!
 Просвітися!... Будем, брате,
 З багрянцїв онучі драти,
 Люльки з кадил закурати,
 »Явленними« піч топити,
 Кропилами будем, брате,
 Нову хату вимітати

27. VI. 1860.
 Петербург.

Перводрук: Партицького: «Провідні
 ідеї» і т. д., Львів 1872, стр. 29.

Ликері.

(На пам'ять 5 августа 1860.)

Моя ти любо! Мій ти друже!
 Не ймуть нам віри без хреста,
 Не ймуть нам віри без поца—
 Раби, невідьники недужі!
 Заснули, мов свиня в калюжі,
 В своїй неволі.

Мій ти друже,
 Моя ти любо! Не хрестись,

І не кленись, і не молись
Нікому в світі!

Збрешуть люди,
І византийський Саваоф
Одурить. Не одурить Бог,—
Карать і миловать не буде.
Ми не раби його, ми люде!
Моя ти любо! Усміхнись,
І вольную, святую душу
І руку вольную, мій друже,
Подай мені! То перейти
І Він pomoже нам калюжу,
Поможе й лихо донести
І поховать лихе дебеле
В хатині тихій і веселій.

5. VIII. 1860.
Стрільна.

Перводрук: Пражське видання,
т. I, стр. 356.

.....ф.....

Н. Я. Макарову.

(На пам'ять 14 септєбря.)

Барвінок цвів і зеленів,
Слався, розстилався,
Та недосвіт перед світом
В садочок укрався;
Потоптав веселі квіти,
Побив, поморозив...
Шкода того барвіночка,—
Й недосвіта шкода!

14. IX. 1860.
Петербург.

Перводрук: Львівське видання,
т. I, стр. 213.

.....ф.....

І Архимед, і Галілей
 Вина й не бачили; слей
 Потік у черево чернече.
 А ви, святії предотечі,
 По всьому світу розійшлись
 І крихту хліба понесли
 Царям убогим.

Буде бите

Царями сіянее жито,
 А люди виростуть.

Умруть

Ще незачатії царята—
 І на оновленій землі
 Врага не буде, супостата,
 А буде син і буде мати,
 І будуть люди на землі.

24. IX. 1860.
 Петербург.

Перводрук: Пражське видання,
 т. II, стр. 243.

II.

Поставлю хату і кімнату,
 Садок-райочок насажю,
 Посижу я і похожу
 В своїй маленькій благодаті,
 Та в одині-самотині
 В садочку буду спочивати.
 Присняться діточки мені,
 Веселая присниться мати,
 Давне-колишній та ясний
 Присниться сон мені... і ти!...
 Ні, я не буду спочивати,
 Бо й ти приснишся!

У малий

Райочок мій знід-тиха-тиха
Підкрадешся, наробиш лиха,
Запалиш рай мій самотній.

27. IX. 1860.
Петербург.

Перводрук: Пражське видання,
т. I, стр. 363.

.....♦.....

Не нарікаю я на Бога,
Не нарікаю ні на кого:
Я сам себе, дурині, дурію,
Та ще й співаючи.

Орію

Свій переділ, убогу ниву,
Та сію слово: добрі жнива
Колись-то будуть!...

І дурію

Себе такий, себе самого,
А більше, бачиться, нікого.

Орися-ж ти, моя ниво,

Долом та горою,

Та засійся, чорна ниво,

Волею ясною!

Орися-ж ти, розвернися,

Подем розстелися,

Та посійся добрим житом,

Долею поділися!

Розвернися-ж на всі боки,

Ниво-десятино!

Та посійся не словами,

А розумом, ниво!

Вийдуть люди жито жати—
 Веселії жнива!...
 Розвернися-ж, розстелися-ж,
 Убогая ниво!

Чи не дурю себе я знову
 Своім химерним добрим словом?
 Дурю! Бо лучше одурить
 Себе таки, себе самого,
 Ніж з ворогом по-правді жити
 І всує нарікати на Бога!

5. X. 1860.
 Петербург.

Перводрук: »Основа«, 1861, кн. VI, стр. 3—4.

.....♦♦♦.....

САУЛ.

В неспробудимому Китаї,
 В Єгипті темному, у нас,
 І по-над Індом і Євфратом
 Свої ягнята і телята
 На полі вольнім вольно пас
 Чабан, було, в своєму раї.—
 І гадки-гадоньки не має:
 Пасе, і доїть, і стриже
 Свою худобу та співає.
 Аж ось—лихий царя несе
 З законами, з мечем, з катами,
 З князями, темними рабами.
 Вночі підкрались, зайняли
 Отари з поля, а пасущих,
 І шатра їх, убогі ківчі,
 І все добро; дітий малих,

Сестру, жену, і все—взялі,
І все розтліли, осквернили,
І осквернених, худосилих,
Убогих серцем, завдали
В роботу-каторгу.

Минали

За днями дні. Раби мовчали,
Царі лупилися, росли,
І Вавилони мурували.

А маги, бонзи і жерці
(Неначе наші пан-отці)
В храмах, в пагодах годувались,
Мов кабани царям на сало
Та на ковбаси.

І царі

Самі собі побудували
Храми, кумирні, олтарі—
Раби німії покляхались.

Жидам сердешним заздро стало,
Що й невеличкою царя
І з кізяка хоч олтаря
У їх немає.

Попросили

Таки старого Самуїла, *пророка*
Щоб він, де хоче, там і взяв,
А дав би їм, старий, царя.
Ото-ж премудрий прозорливець,
Поміркувавши, взяв єлей,
Та взяв од козлищ і свиней
Того Саула здоровила,
І їм помазав воцаря!

Саул, »не будучи дурак«,
Набрав гарем собі чималий, ✓
Та й заходився царювать.

Дивилися та дивувалися
 На новобранця чабани
 Та промовляли, що й вони
 Такі не дурні: »Ач якого
 Собі ми виблагали в Бога
 Самодержавця!«

А Саул

Бере і город і аул,
 Бере дівча, бере ягницю,
 Будує кедрові світлиці,
 Престол із золота кує,
 Благоволення оддає
 Своім всеподданнійшим голим;
 І в багряниці довгополій
 Ходив по храміні, ходив,
 Аж поки, лобом неширокий,
 В своїм гаремі самотній,
 Саул сердега—одурів.

Незабаром зібралась рада:
 »Панове, чесная громадо!
 Що нам робить? Наш мудрий цар,
 Самодержавець-господар,
 Сердешний—одурів! Панове!
 Чи нам його тепер лічить?
 Чи заходиться та зробити
 Царя здоровшого?«

По мові,

По мудрій раді розійшлися
 Смутнії пастирі.

В кедровій,
 В новій палаті цар не спить,
 Не їсть, не п'є, не гомонить,
 А мовчки долі всемогучий
 Дере порфиру на онучі,

І ніби морщити постолі,
Плете волóки, озуває,
І у кедрових стін нових
Про батькове осля питає;
То візьме скипетр і заграє,
Мов на сопілці.

І Саул,
Чабан Саул, сидить, співає,
Покі не втне »на караул!«
І Самуїла не згадає.

Ото-ж вельможі й чабани,
Веніамінові вчу́чата,
Телця отрокам принесли,
Щоб їм дозволено співати
У сінях царських.

Заревла
Сивоборода, волохата
Рідня Саулова пузата,
Та ще й гусліра привела,
Якогось чабана Давида.
»І вийде цар Саул, і вийде«
Чабан співає—»на війну!...«

Саул прочу́мався—та й ну,
Як тої москаль, у батька, в матір
Свою ріденьку волохату
І вздовж і впоперек хрестить;
А гусліра того Давида
Трохи не вбив...

Як-би він знав,
Яке то лихо з його вийде,
З того лукавого Давида,
То мов гадюку-б розтоптав
І ядовитую-б розтер
Гадючу слину!

А тепер
Плугами, ралом не розорем
Прокляту ниву: проросла
Колочим терном.

Горе, горе!
Дрібніють люди на землі,
Ростуть і вісяться царі!

13. X. 1860.
Петербург.

Перводрук: Пражське видання,
т. II, стр. 244.

.....♦♦.....

Минули літа молодії...
Холодним вітром од надії
Уже повіяло.

Зіма!...

Сиди один в холодній хаті,
Нема з ким тихо розмовляти,
Ані порадитись нема,
Анікогісінько нема!

Сиди-ж один, поки надія
Одурить дурня, осміє,
Морозом очі окує,
А думи гордії розвіє,
Як ту свіжкну по стену...
Сиди-ж один собі в кутку,
Не жди весни, святої долі!
Вона не зійде вже ніколи
Садочок твій позеленить,
Твою надію оновить,
І думу вольную на волю
Не прийде випустить... Сиди—
І нікогісінько не жди!...

18. X. 1860.
Петербург.

Перводрук: Львівське видання, т. I, стр. 255.

Титарівна-Немирівна
Гантує хустину
Та колише московщиня,
Малую дитину.

Титарівна-Немирівна
Людьми гордувала,
А москаля-пройдисвіта
Нищечком вітала.

Титарівна-Немирівна
Почесного роду,
Виглядає пройдисвіта
Москаля з походу.

19, X. 1860.
Петербург.

Перводрук: «Основа», 1861, кн. VIII, стр. 2.

.....♦.....

Хоча лежачого й не бють,
То і полежать не дають
Ледачому...

Тебе-ж, о суко,
І ми самі, і наші внуки,
І миром люди прокленуть...
Не прокленуть, а тільки плюнуть
На тих оддосних щенят,
Що ти щенила.

Муко, муко!
О, скорб моя, моя печаль!
Чи ти минеш коли?

Чи псами
Царі з міністрами-рабами

Тебе, о люду, зацькують?
Не зацькують!

А люди тихо,
Безвсякого злого лиха,
Царя до ката поведуть!

20. X. 1860.
Петербург.

Перводрук: Пражське видання, т. II, стр. 256.

.....♦♦.....

І тут, і всюди, скрізь погано!
Душа убога встала рано,
Напряла мало, та й легла
Одпочивать собі, небога.
А воля душу стерегла.
»Проклибси«, каже: »йлац, убога!
Не зійде сонце. Тьма і тьма,
І правди на землі нема!
Ледача воля одурила
Маленьку душу: сонце йде
І за собою день веде.
І вже тії хребетносилі,
Уже воруняться царі...
І буде правда на землі!...

30. X. 1860.
Петербург.

Перводрук: »Основа«, 1861, кн. V, стр. 2.

.....♦♦.....

О, люди, люди небораки!
На що здалися вам царі?
На що здалися вам лсарі?
Ви ж тісні люди не собаки!

В-ночі і ожеледь і мряка,
І сніг і 'холод.

І Невá

Тихесенько кудись неслá
Тоненьку кригу по-під мостом.
А я ото-ж таки в-ночи
Іду та кашляю йдучій.
Дивлюсь: неначе ті ягнята,
Ідуть задріпані дівчата,
А дід, сердешний інвалід,
За ними гнеться, шкандибáє,
Мов у кошару заганняє
Чужу худобу...

Де-ж той світ?

І де та правда? Горе! горе!
Ненагодованих і голих
Дівчаточок, як ту отару,
Женуть (*»последній долгъ отдать«*),
Женуть до матері байстрят!
Чи буде суд? чи буде кара
Царям, царятам на землі?
Чи буде правда між людьми?...
Повинна быть, бо сонце стане
І осквернену зéмлю спáлить.

З. XI. 1860.
Петербург.

Перводрук: «Основа», 1861, V.

.....♦♦.....

Як би з ким сісти, хліба з'їсти,
Промовить слово, то воно-б,
Хоч і як-небудь, на сім світі,
А все-б такі́ якось жилóсь.
Та ба! Нема з ким! Світ широкий,

Людий чимало на землі,
А доведеться самотнім
В холодній хаті кривобокій,
Або під тинем простиґісь!...
Або...

Ні, треба одружитись,
Хоча-б на чертовій сестрі!
Бо доведеться одуріти
В самотині...

Пшениця, жито
На добрім сялось лану,
А люди так собі пожнуть
І скажуть: «Десь його убито,
Сердешного, на чужині...»
О, горе, горенько мені!

4. XI. 1860.
Петербург.

Переводрук: «Основа», 1861, кн. IV, стр. 4.

.....♦.....

І день іде, і ніч іде.
І, голову схопивши в руки,
Дивуєшся, чому не йде
Апостол правди і науки?!

5. XI. 1860.
Петербург.

Переводрук: «Основа», 1861, кн. V, стр. 3.

.....♦.....

Тече вода з-під явсра
Яром на долину,
Пишається над водою
Червона калина:
Пишається калинонька,
Явір молодіє,

А другом їх верболози
Й лози зеленіють.

Тече вода із-за гаю
Та по-під горою,
Хлюпоцуться качаточка
По-між осокою.

А качечка випливає
З качуром за ними,
Ловить ряску, розмовляє
З дітками своїми.

Тече вода край города,
Вода ставом стала;
Прийшло дівча воду брати,
Брало, заспівало.

Вийшли з хати батько й мати
В садок погуляти,
Порадитись, кого б то їм
Своїм вятєм звати?

7. XI. 1860.
Петербург.

Перводрук: «Основз», 1861, кн. VI, стр. 48.

.....✧.....

Якось-то йду я у-ночи
По-над Невною, та йдучи
Міркую сам таки з собою:
»Як-би, то, думаю, як-би
Не похилилися раби,
То не стояло-б над Невною
Отсих осквернених палат.
Була-б сестра і був би брат;

А то... нема тепер нічого,
Ні Бога навіть, ні пів-Бога:
Псарі з псарятами царять,
А ми, дотепні доїзжачі,
Хортів годуємо та плачем!...»

Оттак-то я собі в-ночи,
По-над Невобу ідуцї,
Гарієнько думав, і не бачу,
Що з того боку, мов із ями,
Очима лупа кошеня:
А то два ліхтарі горять
Коло апостольської брами.
Я схаменувся, осінивсь
Святим хрестом і тричі плюнув,
Та й знову думать заходивсь
Про те-ж таки, що й перше думав.

13. XI. 1860.
Петербурґ.

Перводрук: Пражське видання, т. II, стр. 259.

.....ф.....

Бували війни і військові свари:
Галагани, і Кисілі, і Кочубеї-Ногай,—
Було добра того чимало!
Минуло все, та не пропало.
Остались шанелі: гризуть,
Жеруть і тлять старого діда.
А од коріння тихо, любо
Зелені парості ростуть.
І виростуть: і без сокири.
Аж зареве та загуде,
Козак безверхній уладє.

Розтрощить трон, порве порфиру,
Роздавить вашого кумира,
Людській шашелі!

Няньки,
Дядьки отечества чужого!
Не стане ідола святого,
І вас не стане!

Будяки
Та кропива, а більш нічого
Не виросте над вашим трупом!
І стане купою на купі
Смердячий гній,—і все те, все
По-троху вітер рознесе.

А ми помолимося Богу
І небагатії й небогі.

26. XI. 1860. Перводрук: Пражське видання, т. II, стр. 259.
Петербург.

.....♦.....

N. T.

Великомученице кумо.
Дурна єси ти. нерозумна!
В раю веселому зросла,
Рожевим цвітом процвіла,
І раю красного не зріла.
Не бачила,—бо не хотіла
Поглянути на божий день,
На ясний світ животворящий!
Сліпа була-єси. незряща.
Недвиги серцем: спала день
І спала ніч.

А кругом тебе
Творилося, росло, цвіло
І процвітало, і на небо
Хвалу Творителю несло:
А ти, кумасю, спала, спала,
Пишталася, та діувала,
Та ждала, ждала жениха.
Та ціломудріє хранила,
Та страх боялася гріха
Прелюбодійного.

А сіла,
Сатурнова іде та йде,
І гріх той праведний плете,
У сиві коси заплітає.
А ти ніби не добачаєш:
Дівуєш, молишся, та спиш,
Та Матір Божію гнівиш
Своїм смиренієм лукавим.
Прокинься, кумо, пробудись
Та крúгом себе подивись!
Начхай на ту дівочу славу,
Та щирим серцем, не лукаво,
Хоч раз, сердего, соблуді!

XII. 1860. Перводрук: Пражське видання, т. II, стр. 260.
Геттербург.

.....*.....

Зійшлись, побрались, поєднались,
Помолоділи, підрослі,
Гайок, садочок розвели
Кругом хатини, і пишались.
Неначе князі. Діти грались,
Росли собі та виростали...

Дівчаток москалі украли,
 А хлопців в москалі забрали...
 А ми неначе розійшлись,
 Неначе брались—не єднались.

5. XII. 1869. Перводрук: Пражське видання, т. I, стр.
 Петербург.

.....♦♦♦.....

Чи не покинуть нам, небого,
 Моя сусідонько убога,
 Вірші вікчемні віршувать,
 Та заходиться рєшувать
 Вози в далекую дорогу?
 На той світ, друже мій, до Бога
 Почимчикуєм спочивать...
 Втомилися і підтопталися,
 І розуму таки набрались,
 То й буде спас!

Ходімо спать,
 Ходімо в хату спочивать...
 Весела хата, щоб ти знала!

Ой не йдімо, не ходімо,—
 Рано, друже, рано!
 Походімо, посідимо,
 На сей світ поглянем.
 Поглянемо, моя доле!
 Бач, який широкий,
 І широкий та веселий,
 Ясний та глибокий!
 Походімо-ж, моя зоре!
 Зійдемо на гору,
 Спочинемо...

А тим часом

Твої сестри-зорі
Безвічнії, по-під небом
Попливуть, засяють...
Підождімо-ж, моя сестро,
Дружино святая,
Та нескверними устами
Помолимося Богу,
Та й рушимо тихесенько
В далеку дорогу.
Над Летою бездонною
Та каламутною
Благослови мене, друже,
Славою святою!

А поки те, да се, да оне,
Ходімо просто—навпростець
До Ескулапа на ралець,
Чи не одурить він Харона
І Парку-прялку?...

І тоді,
Поки-б химерив мудрий дід,
Творили-б, лежа, спопею—
Нарили-б скрізь по-над землею,
Та все б гексаметри плелі,
Та на горішце-б однесли
Мишам на снідання...

А потім
Співали-б прозу—та по нотах,
А не як-небудь...

Друже мій!
О, мій супутниче святий!
Покій огонь не захолонув,
Ходімо лучше до Харона!

Через Лету бездонною
Та каламутною

Перепливем, перенесём
І славу святую,
Безвічною, молодую...
Або—цур їй, друже!
І без неї обійдуся,
Та як буду здужать,
То над сáмим Флєгетоном,
Або над Стіксом у раю,
Неначе над Дніпром широким,
В гаю, предвічньому гаю,
Поставлю хаточку, садочок
Кругом хатини насажۇ,
Прилипеш ти у холодочок,
Тебе, мов кралю, посажу;
Дніпро, Україну згадаєм,
Веселі сéлища в гаїх,
Могили-гори на степах
І веселенько засніваєм...

14—25. II. 1861.
Петербург.

Перводрук: «Основа» 1861,
кн. V, стр. 3—4.

